

Załącznik
do Uchwały Nr XVI/119/12
Rady Miejskiej w Osieku
z dnia 31 stycznia 2012 r.

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

Osiek 2011

Program opracowany przez:
PPUH „BaSz”
mgr inż. Bartosz Szymusik
26-200 Końskie ul. Polna 72
tel./fax: (41) 372 49 75 e-mail: basz@post.pl
www.basz.pl

Przy współpracy:
Urzędu Miasta i Gminy w Osieku

Spis treści

1.	Wstęp.....	4
2.	Podstawa prawna opracowania „Programu Opieki nad Zabytkami”	4
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	7
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	8
4.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami	8
4.2.	Relacje Programu do dokumentów wojewódzkich i powiatowych.....	9
4.2.1.	Dokumenty branżowe	9
4.2.2.	Dokumenty strategiczne	11
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	14
5.1.	Relacja Programu do dokumentów strategicznych gminy	14
5.2.	Charakterystyka zasobów, analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	15
5.2.1.	Zarys historii obszaru.....	15
5.2.2.	Krajobraz kulturowy	22
5.2.3.	Obiekty zainteresowania konserwatorskiego na terenie gminy	24
5.2.4.	Obiekty zabytkowe nieruchome na terenie gminy	25
5.2.5.	Zabytki ruchome	41
5.2.6.	Stanowiska archeologiczne.....	42
5.2.7.	Zabytki znajdujące się w zbiorach muzealnych i innych	45
5.2.8.	Miejsca Pamięci Narodowej	46
5.2.9.	Dziedzictwo niematerialne	47
5.3.	Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	49
5.4.	Wykorzystanie zasobów kulturowych gminy.....	50
6.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy.....	50
7.	Założenia „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek”	51
7.1.	Priorytety i kierunki opieki nad zabytkami w gminie	51
7.2.	Formy opieki nad zabytkami	53
7.2.1.	Rozpoznanie.....	53
7.2.2.	Konserwacja.....	53
7.2.3.	Rewaloryzacja i rewitalizacja	54
7.2.4.	Edukacja.....	54
7.2.5.	Promocja	55
7.3.	Zadania „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek”	56
7.4.	Instrumenty realizacji Programu	57
7.5.	Źródła finansowania	58
7.6.	Zasady oceny realizacji „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek”	60
7.7.	Wykorzystane dokumenty i materiały	61

1. Wstęp

Zakres „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015” określa Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dziennik Ustaw nr 162. poz. 1568) oraz Ustawa z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zmianie niektórych ustaw (Dziennik Ustaw nr 75. poz. 474).

Przedmiotem opracowania dokumentu jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy Osiek obejmujące obiekty zabytkowe w kontekście uwarunkowań przestrzennych gminy – jako pojedyncze obiekty oraz jako integralne części krajobrazu gminy (wraz z ukształtowaniem przyrodniczym terenu, obiektami nie mającymi charakteru zabytkowego, dawnymi i współczesnymi).

Na terenie gminy znajduje się 5 obiektów zabytkowych wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Świętokrzyskiego. Są to obiekty sakralne: zespoły kościołów w Osieku i Niekrasowie, cmentarz w Niekrasowie oraz Miejsce Pamięci Narodowej w Niekrasowie. W wyniku prowadzenia prac nad niniejszym Programem ewidencja zabytków została szczegółowo zbadana i zweryfikowana. W ewidencji znajduje się wiele pomniejszych obiektów nieruchomych w postaci pojedynczych zabudowań: domy mieszkalne wraz z zabudową gospodarczą (stodoła, obora), kaplice, obiekty należące do parafii rzymskokatolickich. Zabytki archeologiczne w gminie to przeważnie ślady osad wielokulturowych.

„Program” przedstawia przede wszystkim charakterystykę zasobów i dziedzictwa kulturowego gminy Osiek oraz wyznacza cele – kierunki działań i zadania na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Charakterystyka zasobów została oparta na określeniu zasobów kulturowych gminy oraz ich znaczenia i wartości w kontekście przestrzennym, historycznym, kulturowym.

W ramach „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015” będą ponadto zarysowane uwarunkowania dotyczące finansowania działań ochronnych wobec środowiska kulturowego oraz edukacyjnych i wychowawczych wobec społeczności gminy.

Spodziewanym efektem będzie:

- poprawa stanu środowiska kulturowego gminy,
- wzrost estetyki przestrzeni miasta, jak i poszczególnych miejscowości,
- pośrednio – rozwój przedsiębiorczości,
- uwrażliwienie mieszkańców i inwestorów na potrzeby związane z utrzymaniem i ochroną środowiska kulturowego.

2. Podstawa prawna opracowania „Programu Opieki nad Zabytkami”

„Program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek” powstał w oparciu o: Ustawę z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dziennik Ustaw nr 162. poz. 1568) oraz Ustawę z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zmianie niektórych ustaw (Dziennik Ustaw nr 75. poz. 474), Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa narodowego” na lata 2004-2013, Strategię Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego,

Strategię rozwoju powiatu staszowskiego oraz Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Osiek.

Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nałożyły na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek opracowania programów opieki nad zabytkami. Programy powinny być sporządzane na okres 4 lat. Ich realizacja ma prowadzić do zahamowania procesów degradacji zabytków, poprawy stanu zachowania obiektów, zwiększenia atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

„Program opieki nad zabytkami” ma na celu (Art. 87):

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania,
2. uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku oraz wprowadza pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami.

Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym. Do zabytków zalicza się obiekty nieruchome, ruchome i archeologiczne ze względu na posiadaną przez nie wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

W myśl ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami,
  - d) sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - e) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznej dla dawnych i nowych form gospodarki,
  - f) dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - g) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668 z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
  - h) instrumentami muzycznymi,
  - i) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - j) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”, (art. 6.2 ustawy).

Ochrona zabytku to ochrona obiektu wpisanego do Rejestru Zabytków, Gminnej Ewidencji Zabytków. Formami ochrony są:

- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Ochrona zabytków polega na podejmowaniu działań mających na celu (Art. 4, w/w ustawy):

- zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla ich wartości,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrola stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym i kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem (Art. 5) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentacji zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robot budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczania i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. szczególną rolę w opiece nad zabytkami przeznaczyła zapisom strategii rozwoju gmin, studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowym planom zagospodarowania przestrzennego (Art. 18). Niezależnie bowiem od ochrony wynikającej z wpisu do rejestru zabytków gmina decyduje poprzez zapisy w w/w dokumentach o sposobach opieki nad swym dziedzictwem mającym znaczenie lokalne i ponadlokalne.

W roku 2004 został opracowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Narodowy Program Kultury Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego na lata 2004-2013”. Wprowadza on zasady aktywnego zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego, a w związku z tym nowe pojęcie produktu turystycznego oraz zasady ochrony i podnoszenia świadomości społecznej.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Wszelkie zabytki znajdujące się na terenie państwa Polskiego zostały na mocy Konstytucji RP objęte ochroną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 86 Konstytucji RP).

Wykonanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów (Ustawa o samorządzie gminnym – Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.)

Inne uregulowania prawne dotyczące opieki nad zabytkami w obowiązujących ustawach:

1. ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568) oraz ustawy z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 75, poz. 474).
2. ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. nr 80, poz. 717 z późn. zm.)
3. ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.)
4. ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo Ochrony Środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2008 r. , Nr 25, poz. 150)
5. ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 92, poz. 880)
6. ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.)
7. ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (teks jednolity Dz.U. z 2001 r., Nr 13, poz. 123)
8. ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873 z późn. zm.)
9. ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r., Nr 5, poz. 24 z późn. zm.)
10. ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U., Nr 85, poz. 539 z późn. zm.)
11. ustawa z dnia 14 lipca 1983 o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r., Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”

Cele strategiczny: „Intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych”.

Celami cząstkowymi programu są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

- 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków
- 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne. Programy: „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, „Promesa Ministra Kultury”
- 1.3. Zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych. Programy: „Trakt Królewski”

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego

- 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego
- 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem i przewozem przez granice

„Program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek” zakłada realizację priorytetów Narodowego Programu Kultury, a w szczególności ochrony i aktywnym zarządzaniu dziedzictwem kulturalnym – wykorzystaniu go w alternatywnych gałęziach rozwoju gminy.

4.2. Relacje Programu do dokumentów wojewódzkich i powiatowych

4.2.1. Dokumenty branżowe

Program Opieki nad Zabytkami dla Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007-2011

Program ma na celu ochronę, zapewnienie aktywnej rewaloryzacji, a także lepsze spożytkowanie posiadanych na terenie województwa zasobów dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny I: Miasteczko i wieś (układy urbanistyczne i ruralistyczne) – kompleksowe działania łączące procesy rewitalizacji zabytkowych układów z wprowadzaniem zmian w funkcjonowaniu wynikających ze zmieniających się potrzeb i pobudzających impulsy do harmonijnego rozwoju jednostek osiedleńczych. Metody realizacji:

- ożywianie centrów historycznych miast i miasteczek poprzez eliminację funkcji niepożądanych i zastępowanie ich funkcjami dla centrów odpowiednimi, jak: handel, kultura, usługi. Przywracanie właściwej skali zabudowy, sanacje ciągów ulicznych, pierzei itp., w konsekwentnym stosowaniu się do wytycznych konserwatorskich, czego efektem będzie „rehabilitacja” urbanistyczna zabytkowych układów. Usprawnianie układów komunikacyjnych, co poprawi dostępność do obiektów turystycznie atrakcyjnych,
- sanacja zasobów mieszkalnych realizowana poprzez zapewnienie właściwej infrastruktury technicznej, termomodernizację obiektów, modernizacja budynków, których stan techniczny jest w większości przypadków niezadowolający,
- w przypadku wsi należy dążyć do ochrony skali i charakteru zabudowy, a w miarę możliwości zachowania charakterystycznych brył i form. Ideałem byłoby także zachowanie materialnej substancji, ale biorąc pod uwagę skromny stan zachowania, stan potrzeb wynikających z cywilizacyjnych oczekiwań oraz stosunki własnościowe (głównie obiekty prywatne), jest oczywistym, że rewaloryzacja zabytkowych zespołów zabudowy udać się może w wyjątkowych okolicznościach,
- na obszarach wiejskich należy dążyć do umacniania tradycyjnych form działalności gospodarczej, charakterystycznych dla wsi (drobne usługi i drobna wytwórczość), rozszerzając ich zakres o szeroko pojęte usługi turystyczne,
- w pracach planistycznych należy dążyć do zapobiegania rozproszaniu zabudowy wiejskiej poprzez eliminację ruchu tranzytowego z obszarów wsi, zagęszczanie zabudowy w centrum wsi oraz projektowanie nowych siedlisk na terenach o większej intensywności zaludnienia, przygotowanych pod względem prawnym i prawidłowo uzbrojonych, z odpowiednią infrastrukturą,
- ochrona najcenniejszych obiektów we wsi: dotyczy to zarówno starszych obiektów mieszkalnych, jak i wszelkiego rodzaju budynków użyteczności publicznej (także gospodarczej lub przemysłowej – np. nieczynne dworce kolejowe, gorzelnie, cegielnie), którym – w przypadku utraty dotychczasowej ich

funkcji, należy znaleźć nową, tak aby obiekt mógł nadal istnieć, utrzymując rolę dominanty wśród zabudowy mieszkalnej,

- obszary przemysłowe (w tym także zdegradowane obszary o innym przeznaczeniu), wchodzące w obręb miast i miasteczek, powinny ulec rewitalizacji. Nadanie im nowych funkcji, właściwych ze względu na bliskość miejskich centrów, które będą stanowić właściwe tło dla obszarów śródmiejskich, a zarazem korzystnie wpłyną na ich rozwój i wzrost ilości miejsc pracy,
- wszelkiego rodzaju działania winny być owocem harmonijnej współpracy lokalnych społeczności, władz samorządowych, służb konserwatorskich i inwestorów. Optymalnym rozwiązaniem gwarantującym taką współpracę wydaje się być powoływanie „towarzystw odnowy”, opartych na schemacie działań spółek prawa handlowego. Ważnym elementem stać się powinno tworzenie specjalnych funduszy przeznaczonych na sanację miast oraz udzielanie odpowiednich ulg inwestorom. Celom integracyjnym, niezwykle ważnym dla wytworzenia odpowiedniego klimatu do proponowanych działań, sprzyjać będzie aktywizowanie lokalnych społeczności i wzmacnianie ich własnych tożsamości poprzez szeroko pojętą działalność kulturalną (wszelkiego rodzaju imprezy, w tym sportowe), popularyzatorską oraz oświatową (przywracania dawnych zawodów, które zanikły).

Cel strategiczny II Krajobraz kulturowy w powiązaniu z układami urbanistycznymi.

Metody realizacji:

- najważniejszym elementem działań będzie tworzenie parków kulturowych w oparciu o przygotowane już prace studialne, w których na podstawie rozpoznania zasobów dziedzictwa kulturowego wyodrębniono poszczególne parki kulturowe i określono ich granice,
- kolejnym etapem jest tworzenie dla poszczególnych parków konkretnych programów obejmujących prace zabezpieczające, konserwatorskie i rewaloryzacyjne oraz określanie metod i sposobów finansowania ich realizacji. Programy powinny mieć kompleksowy charakter (obejmujący poszczególne obiekty lub całe ich zespoły) a założone cele winny być realizowane w możliwie najkrótszym czasie. Opracowywanie programów powinno dokonywać się na poziomie właściwych szczebli samorządów, w zależności od charakteru i zakresu programu,
- w ramach powyższych działań należy wyodrębnić niektóre z ważniejszych elementów, jak:
  - zapewnienie bezpieczeństwa obiektów zabytkowych (przed pożarem i włamaniem);
  - zabezpieczenie (w tym przeciwdziałanie zniszczeniom) stanowisk archeologicznych poprzez popularyzację tej problematyki i egzekwowanie przewidzianych kar dla osób nie respektujących przepisów prawa;
  - ochrona historycznych miejsc – pól bitewnych, miejsc związanych z martyrologią;
  - ochrona otoczenia obiektów zabytkowych, zapewniająca właściwe relacje między obiektem a jego otoczeniem, szczególnie dotycząca widoków z zabytku i widoków na zabytek;
- dekompozycja urbanistyczna: odtwarzanie w sylwetkach jednostek osiedleńczych dominant architektonicznych oraz osi widokowych, odsłanianie widoków na obiekty zabytkowe (zasłoniętych przez niewłaściwe decyzje podjęte uprzednio), porządkowanie przestrzeni z nadmiernie agresywnych reklam, sukcesywna realizacja iluminacji obiektów zabytkowych.

Cel strategiczny III: Dziedzictwo żywe (dokumentowanie, promocja, edukacja, popularyzacja). Realizacja celu polegać będzie na następujących działaniach:

- intensyfikacja programów badawczych i ewidencyjnych zwiększających stopień rozpoznania walorów dziedzictwa kulturowego w województwie, jako podstawy do wszelkiego rodzaju zamierzeń planistycznych, konserwatorskich i edukacyjno-popularyzatorskich,
- wzmocnienie edukacji na rzecz kulturowego dziedzictwa na wszelkich poziomach nauczania, poprzez tworzenie nowych programów i rozszerzanie działania programów już istniejących. Kształcenie profesjonalnych kadr dla zarządzania zasobami dziedzictwa w poszczególnych jednostkach samorządów i innych, których zakres działania dotyczy strefy dziedzictwa kulturowego,
- dążenie do wzmacniania oddziaływania służb i instytucji zajmujących się ochroną zabytków i ich wpływów w szeroko pojętych procesach inwestycyjnych i w eksploataowaniu zasobów środowiska kulturowego i naturalnego,
- podnoszenie rangi miejsc i ośrodków kultury z terenu województwa, poprzez ułatwienie im współpracy na poziomie krajowym i europejskim, upowszechnianie osiągnięć miejscowych jednostek kultury, ułatwianie przepływu informacji, poprzez organizowanie szkoleń, seminariów, sesji naukowych i popularno-naukowych,
- wspieranie i stymulowanie rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji, wynikających z działalności społecznej i instytucji pozarządowych, poprzez ich promowanie, a także finansowe wspieranie ich działań w różnych formach: festiwali, przeglądów, warsztatów, konkursów, wymiany kulturalnej itp.,
- działania nad zwiększeniem roli i zasięgu społecznego partnerstwa opieki nad zabytkami,
- intensyfikacja współpracy z sektorem usług działających w sferze dziedzictwa kulturowego: firm turystycznych, przedsiębiorstw budowlanych i remontowych, przedsiębiorstw komunikacyjnych,
- współpraca z lokalnymi mediami dotycząca szeroko pojętego edukowania społeczeństwa co do problematyki ochrony zabytków i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, a także co do możliwości wykorzystania zasobów dziedzictwa jako elementu działalności gospodarczej.

4.2.2. Dokumenty strategiczne

Wypis celów strategicznych oraz celów i kierunków działań dotyczących opieki nad zabytkami i utrzymaniu dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego i powiatu staszowskiego.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007-2013

W ramach RPO WŚ zadania z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego mogą być wspierane w ramach osi priorytetowych 5 i 6.

Oś priorytetowa 5. Wzrost jakości infrastruktury społecznej oraz inwestycje w dziedzictwo kulturowe, turystykę i sport, Działanie 2. Podniesienie jakości usług publicznych poprzez wspieranie placówek edukacyjnych i kulturalnych, Działanie 3. Publiczne inwestycje w sferę dziedzictwa kulturowego, turystyki i sportu.

Oś priorytetowa obejmuje projekty mające na celu budowę, przebudowę, modernizację i wyposażenie placówek kultury o znaczeniu lokalnym i regionalnym. W ramach tejże osi podmioty publiczne będą mogły finansować inwestycje w zakresie zasobów dziedzictwa kulturowego wraz z przystosowaniem ich do celów turystycznych. Wsparcie dotyczy budowy, rozbudowy i modernizacji obiektów pełniących funkcje kulturalne, turystyczne, rekreacyjne i sportowe oraz konserwacji, renowacji i adaptacji obiektów zabytkowych.

Oś priorytetowa 6. Wzmocnienie ośrodków miejskich i rewitalizacja małych miast. Działanie 6.1. Wzmocnienie regionalnych i subregionalnych ośrodków wzrostu, 6.2. Rewitalizacja małych miast.

W ramach niniejszej osi priorytetowej skoncentrowane zostały przedsięwzięcia służące włączeniu małych miasteczek i obszarów zmarginalizowanych w procesy rozwojowe. Dotyczyć one będą przede wszystkim budowy, przebudowy i modernizacji elementów infrastruktury podstawowej, społecznej, monitorowania bezpieczeństwa w miejscach publicznych, jak również mieszkaniowej i wzrostu estetyki przestrzeni publicznej. Ponadto wspierane są inwestycje dotyczące poprawy estetyki funkcjonalnej przestrzeni publicznej, szczególnie służące podniesieniu atrakcyjności miast dla ruchu turystycznego.

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do 2020 roku

Za cel generalny polityki samorządu w perspektywie kilkunastu lat uznaje się kwestię wzrostu atrakcyjności województwa jako podstawy zintegrowanego rozwoju w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Wśród czynników wpływających na powyższy cel Strategia wskazuje istotną rolę kultury, podkreśla potencjał dziedzictwa kulturowego regionu, w tym: liczne i różnorodne zasoby dóbr kultury, wielość tradycji historycznych i miejsc związanych z historią, religijnością zwyczajami, itp. Strategia, w ramach priorytetu 2 - „Ochrona i udostępnianie dziedzictwa kulturowego” wymienia „Ochronę i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody i dóbr kultury”. Wymienione są kierunki działań:

- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- poprawa warunków funkcjonowania instytucji artystycznych,
- poprawa warunków funkcjonowania bibliotek oraz zwiększenie dostępności do nowoczesnych usług bibliotecznych, z wykorzystaniem technologii informatycznych,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- poprawa dostępności mieszkańców do oferty kulturalnej poprzez wspierania instytucji poszerzających ofertę programową, umożliwiającą aktywne uczestnictwo w życiu kulturalnym,
- tworzenie nowych miejsc pracy związanych z ochroną i udostępnianiem dziedzictwa kulturowego.

Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2006-2014

Misją województwa świętokrzyskiego jest tworzenie i wdrażanie wysokiej jakości, unikalnych produktów turystycznych, odpowiadających na wiązkę potrzeb turystów, tworzenie atmosfery przyjaznej turystom i warunków przyjaznych inwestorom, przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Strategia zakłada stworzenie produktów turystycznych: „Perły Ziemi Świętokrzyskiej” (obejmujący: małe historyczne miasteczka,

szlak zabytków żydowskich, imprezy oparte na tradycji historycznej), „W poszukiwaniu ukojenia” (turystyka pielgrzymkowa), „Podróże z pasją” (hobbistyczny: archeologia, geologia, zabytki techniki, szlaki tematyczne).

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego

Głównym założeniem regionalnej polityki przestrzennej z zakresie zagospodarowania zasobów dziedzictwa kulturowego jest skuteczna ochrona i rewaloryzacja ich zasobów oraz racjonalne ich udostępnianie, a także wykorzystanie ich jako czynnika rozwoju gospodarczego i promocji. Istotnym jest wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w procesie pobudzania i utrwalanie tożsamości regionalnej ogółu mieszkańców przy jednoczesnym zachowaniu i kultywowaniu specyfiki lokalnej i subregionalnej. Cele wspomagające politykę przestrzenną:

- dążenie do pełnego rozpoznania zasobów dziedzictwa kulturowego, wprowadzenie do ewidencji konserwatorskiej zasobów ujawnionych lub zweryfikowanych,
- objęcie ochroną parkową najcenniejszych obszarów kulturowych oraz unikalnych zespołów lub obiektów zabytkowych,
- dążenie do zwiększenia rangi ochronnej w skali światowej i krajowej obiektów, zespołów i układów urbanistyczno-krajobrazowych o szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej i historii,
- zwiększenie zakresu ochrony prawnej zespołów i obiektów objętych jedynie ewidencją, a ważnych dla tożsamości regionalnej i lokalnej przez dokonywanie wpisów do rejestru dóbr kultury,
- przeprowadzanie prac rewaloryzacyjnych najcenniejszych zabytkowych zespołów urbanistycznych oraz ciekawych zespołów staromiejskich, zwłaszcza zagrożonych.

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Staszowskiego na lata 2000-2015

Strategia określa swój cel główny jako: Tworzenie optymalnych warunków zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego powiatu.

Zadania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego będą realizowane z celu warunkującego: „Rozwój nauki i oświaty. Upowszechnianie sportu i wychowania fizycznego. Troska o zachowanie dóbr kultury” i priorytetu: „Działania zmierzające do zachowania odziedziczonych dóbr kultury, zapobieganie dewastacji zabytków. Prowadzenie działalności edukacyjnych i promocyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego”.

Lokalna Strategia Rozwoju dla Lokalnej Grupy Działania „Dorzecze Wisły”

Misją LGD „Dorzecze Wisły” jest; „Poprzez popieranie ogólnodostępnych miejsc integracji mieszkańców oraz inicjatyw i wydarzeń kulturalnych, tworzymy mieszkańcom naszego obszaru dogodne warunki rekreacji i rozwoju”. Wyznaczono 2 cele ogólne: „Rekreacja, integracja i rozwój mieszkańców LGD „Dorzecze Wisły”” oraz „Wzrost jakości oferty kulturalnej obszaru LGD „Dorzecze Wisły””.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacja Programu do dokumentów strategicznych gminy

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Osiek do 2010 (2012).

Misja gminy: „miasto i gmina Osiek ma charakter rolniczo-przemysłowy z rozwijaną w niej funkcją agroturystyczną, uznaje się za celowe tworzenie uzupełniającej funkcji bazującej na trwałych wartościach krajobrazu: funkcji turystyczno-wypoczynkowej. Łączenie to ma stworzyć atrakcyjne warunki bytowania mieszkańców gminy, zachęcając jednocześnie do inwestowania na jej terenie (str. 53).

Lokalny Program Rewitalizacja dla miejscowości Osiek na lata 2007-2015

Cele ogólne Lokalnego Programu Rewitalizacji:

- Rozwój lokalny, którego celem nadrzędnym jest aktywizacja społeczna i gospodarcza obszarów zagrożonych marginalizacją i włączenie ich w procesy rozwojowe regionu i kraju.
- Wykorzystanie lokalnego potencjału turystycznego, kulturowego, historycznego i przyrodniczego.
- Poprawę estetyki przestrzeni centrum miejscowości.
- Zabudowanie pustych przestrzeni w harmonii z otoczeniem.
- Renowację zabudowy budynków, w tym: obiektów infrastruktury społecznej oraz budynków o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym oraz ich adaptację na cele gospodarcze, społeczne i kulturalne.
- Poprawę funkcjonalności struktury ruchu kołowego, ruchu pieszego i estetyki przestrzeni publicznych.
- Przebudowę i remonty publicznej infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, rekreacyjnych, kulturalnych i sportowych połączonych z działalnością gospodarczą.

Zmiana Studium Uwarunkowań i kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Osiek

Głównymi funkcjami gminy Osiek są:

- Rolnictwo i przetwórstwo rolno – spożywcze,
- Przemysł wydobywczy surowców mineralnych,
- Leśnictwo i gospodarka leśna,
- Osadnictwo w tym mieszkalnictwo i usługi.

Dla miejscowości: Osiek, Ossala, Pliskowola, Suchowola, Sworoń, Szwagrów, Tursko Wielkie z terenu gminy zostały sporządzone Plany Odnowy Miejscowości wraz z wykazem zadań inwestycyjnych do roku 2017.

5.2. Charakterystyka zasobów, analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Herb gminy Osiek

Tarcza herbowa herbu jest podzielona na dwie równe części w słup. W lewej czerwonej znajduje się połowa białego orła bez korony zwróconego heraldycznie w prawo. W prawej białej widoczna jest dłoń barwy brązowej trzymająca podwójny krzyż lotaryński barwy czerwonej - jeden z elementów herbu Pogoń.

5.2.1. Zarys historii obszaru

Miasto Osiek – Rynek

Za czasów Królestwa Polskiego gmina Osiek należała do powiatu sandomierskiego w guberni radomskiej. W II połowie XIX w. większość miejscowości obecnej gminy Osiek wchodziła w skład gminy Tursko, z Urzędem Gminy w Strużkach, sądem okręgowym dla gminy był IV Sąd Okręgowy w Staszowie (tam też była stacja pocztowa). W wyniku klęski powstania styczniowego w roku 1869 Osiek utracił prawa miejskie. W ten sposób Osiek został zdegradowany do rzędu prowincjonalnej miejscowości, o charakterystycznym handlowo - rzemieślniczym profilu. 13 stycznia 1870 Osiek został przyłączony do gminy, do której należały następujące wioski: Pliskowola, Suchowola, Mikołajów, Łęg, Nakol, Sworoń, Ossala, Strużki, Niekrasów, Mucharzew, Strzegom, Bukowa, Lipnik, Kąty, Długołęka, Matiaszów, Szwagrów, Niekurza, Tursko Wielkie, Trzcianka, a także Trzcianka Kolonia.

W okresie międzywojennym nie było w gminie większych zakładów pracy. II wojna światowa dotarła do Osieka już 10 września – w dniach 10-11 września doszło tu do krwawej bitwy. W trakcie wojny w okolicach Osieka działał sławny partyzancki oddział „Jędrusie”, stworzony przez nauczyciela z Tarnobrzega Władysława Jasińskiego. Osiek wyzwolony został w lipcu 1944 r..

W latach powojennych, dopiero w 1952 r. utworzono w Osieku gminę, która należała do powiatu staszowskiego. W latach 1975-1998 gmina administracyjnie należała do województwa tarnobrzeckiego. Z dniem 1 lipca 1994 r. Osiek, po 125 latach, odzyskał prawa miejskie. Po reformie samorządowej gmina Osiek należy do województwa świętokrzyskiego.

Miejscowości w gminie

Bukowa. W okolicy wioski Bukowa znaleziono wczesnośredniowieczne dowody na istnienie ludzkich osad o rozwiniętej społeczności. W najstarszym dokumencie o osadzie z lat 1460-70 widnieje Kazimierz IV Jagiellończyk jako właściciel. Osada istniała jednak wcześniej i należała do parafii Wiązownica. Wieś należąca do klucza osieckiego. Nazwa związana zapewne z położeniem przyleśnym i obecnością buków. Dzisiejsze nazwy przysiółków m.in.: Brzoźnica - to teren, gdzie stały urządzenia do przechowywania zboża w snopach. Kopanina - miejsce, gdzie stały kopy z sianem. W miejscowości w XIX w. istniał dwór i folwark, w połowie wieku ludność wsi stanowiła prawie 400 osób. W czasie powstania styczniowego działał tu czynnie ruch oporu. Najważniejszą bitwą tego czasu jest przeprowadzona w dniu 20 października 1863 r. walka oddziału powstańczego liczącego około 650 żołnierzy pod dowództwem płk. Dionizego Czachowskiego, gdzie oddział zostaje rozбит, a dzień później unicestwiony pod Jurkowicami. W roku 1880 Bukowa należała do ówczesnego powiatu sandomierskiego i ówczesnej gminy i parafii Wiązownica. Jednak już 1886 r. wchodził w skład gminy Osiek. W roku 1911-12 pięciu gospodarzy kupuje ziemie w miejscu, gdzie był folwark. W 1921 r. w Bukowej jest 126 domów mieszkalnych i 794 mieszkańców, w tym: 36 wyznania mojżeszowego. W 1928 r. Moszek i Gitla Fajnkuchenowie zakupują osiedle młyńskie w Bukowej, o powierzchni ponad 9 ha. W czasie okupacji wielu mieszkańców wioski pomagało partyzantom. 28 lipca 1944 r. rozegrała się pod Bukowa ważna bitwa z udziałem oddziału Batalionów Chłopskich gminy Łoniów i Koprzywnica pod dowództwem por. Ignacego Kucwaja – „Roli”. Wieś Bukowa oddzielona jest od pozostałej części gminy lasami państwowymi oraz rzeczką Zawidzianką.

Długoleka. Nazwa wsi pochodzi od „Długie Łęgi”, czyli łąki. Wieś znajduje się na przedpolu przeprawy na Wiśle. Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1467 roku i informuje że, sołectwo w Długolece należało do Stanisława Domalca i Prokowa, mieszkańców Osieka. Przynależność Długoleki do parafii Osiek potwierdza rejestr podatkowy z 1629 roku. Dokumenty świadczą o istnieniu dobrze zorganizowanej, samorządnej wioski, należącej do dóbr królewskich, a w okresie zaborów do donacji Pogodina. Wioska wegetowała przez cały XIX wiek ze względu na brak drogi umożliwiającej dojazd do Osieka. Ożywienie nastąpiło po II wojnie: w latach 70 i 80, wybudowano nową drogę i dzięki pracy w przemyśle zmienił się wygląd wsi, w latach 50 wybudowano nową szkołę, a w latach 90 kaplicę i budynek Ochotniczej Straży Pożarnej. Wieś ta posiada nietypowy kształt meandru, pozostałości starego koryta rzeki.

Kąty. Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z lat 1440-80 i informują, że Kąty leżą w ówczesnej parafii Niekrasów, blisko grodu Osiek, jako własność Tomasza Kołaczkowskiego herbu Janina. Kiedy w 1986 roku przystąpiono do budowy Kopalni Siarki Osiek w obrębie sołectw: Mikołajów – Sworoń – Trzcianka wszystkie wysiółki sołectwa Kąty (tj. Błonie, Kępa, Pod Łakami, Podkole, Przydawki, Tomblica, Zawalne i Żłóbek) przyległe do dwóch pierwszych sołectw poddano likwidacji – taką decyzję wydał ówczesny wojewoda tarnobrzeski. Od roku 1995 prowadzona jest eksploatacja.

Lipnik. Na podstawie informacji z 1884 r. Lipnik, to wieś włościańska nad Wisłą. Wieś leży w bezpośrednim sąsiedztwie wałów wiślanych. W jej rejonie prowadzono w latach 90. XX wieku badania archeologiczne.

Matiaszów. Wieś leży na terenach zalewowych terasy wiślanej. Najprawdopodobniej powstała na przełomie XVI i XVII wieku. Świadczy o tym fakt, że jeszcze w 1578 r., kiedy sporządzono spisy okolicznych parafii, nie wspomniano o niej (ponadto koryto Wisły biegło około 2–3 km na zachód od obecnego, poprzez dzisiejszy Matiaszów), a nazwa miejscowości pojawia się pierwszy raz w roku 1680 r. w księdze chrztów parafii Niekrasów.

W dokumentach XIX-wiecznych najczęściej spotykany jest zapis Matyaszow i Matyaszów. Nazwa wsi pochodzi od imienia Matias lub Matyjasz – staropolskiej postaci imienia Maciej. Według innych źródeł wieś powstała w XIII w. i należała do majątku Radziwiłłów. Od XVII w. stał tu dwór, który istniał mniej więcej do drugiej połowy XIX wieku. Około roku 1846 utworzono pod folwark i cukrownię sąsiednią wieś Szwagrów, przez co zmniejszyła się powierzchnia gruntów południowej części Matiaszowa. W XIX w. Radziwiłłowie dobrowolnie parcelowali majątek. Matiaszów w 1867 roku wchodził w skład gminy Tursko, z urzędem gminy w Strużkach. Na obszarze Matiaszowa znajduje się staro-rzeczne Jezioro Matiaszowskie oraz mokradła zwane Starym Wiślem. Pod koniec lat 70. XX wieku poprowadzono tor Linii Hutniczo-Siarkowej nr 56, jednocześnie budując most kolejowy na Wiśle z przejściem dla pieszych i rowerzystów.

Mikołajów. W połowie XIX w. Mikołajów należał do gminy i parafii Osiek, wieś zasiedlona została przez osadników niemieckich prawdopodobnie po najazdach szwedzkich. Niemcy zbudowali w Mikołajowie obiekt pełniący funkcję domu modlitwy i szkoły podstawowej. Po wojnie majątki niemieckie podzielono pomiędzy okolicznych chłopów. Decyzją wojewody tarnobrzeskiego z 1992 r. rozpoczęto proces wysiedlania okolicznych mieszkańców Mikołajowa, celem eksploatacji siarki rodzimej na złożu Osiek. Obecnie na terenie miejscowości w całości rozciągają się pola kopalni siarki.

Mucharzew. Według jednych źródeł nazwa wymieniana już w XVI – wiecznych dokumentach, według drugich pojawia się dopiero w 20-leciu międzywojennym pod rosyjską pisownią Mucharzew. Jest też prawdopodobne przekształcenie się w samodzielną wioskę z ówczesnego wysiółka czy przysiółka z wiosek okalających niegdysiejszą osadę. W roku 2005 powołano Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Mucharzew.

Niekrasów. Nazwa Niekrasów dowodzi, że historia wsi sięga czasów starożytnych, bowiem w nielicznych zabytkach piśmiennictwa polskiego z epoki piastowskiej, jak np. w pieśniach Andrzeja ze Słupi spotykamy ten wyraz „krasny”. W dokumentach występuje: Nyekraschow, Nyekrasechow, Nyekrassow, Nyekrassów, Nyekrassow, Nykraszow, Nykraszów i Niekrasow. Drugim dowodem pochodzenia piastowskiego tej wioski jest leżąca w jej sąsiedztwie wieś Tursko Wielkie, pod którą w 1241 roku odbyła się bitwa z Tatarami. W kronikach Długosza jest informacja, że osada posiadała kościół łaciński p.w. Świętego Krzyża ufundowany już w 1121 r.. W Niekrasowie istniał w tamtych już czasach drewniany kościół pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Panny Maryi, dziedzicami wsi byli wówczas: Wierzbieta i Leonard, bracia herbu Gryf i Tomasz Kołaczkowski herbu Janina. Kościół został w XVI w. zamieniony na zbór kalwiński Jednoty małopolskiej. Kalwini znajdowali się 3 miejscowościach: Ossali, Tursku Wielkim i Niekrasowie, aż do II połowy XIX w.. Obecny kościół pochodzi z 1661 roku – kompleks kościoła jest wpisany do Rejestru Zabytków.

Niekurza. Stara wieś piastowska – według Długosza wchodziła w skład archidiaconatu sandomierskiego i była zobowiązana do płacenia odpowiedniej dziesięciny na rzecz prepozytury wiślickiej, której częścią były ówczesne beneficja kościelne Szydłowa. Niekurza leżała wówczas na terenie parafii Gawłoszowice. W XV w. należała już do dóbr biskupów krakowskich. Nie było tu ani folwarku, ani karczmy, ani zagrodników, tylko 6½ łanów kmiecych, dających dziesięcinę do kościoła w Połańcu. W czasie powstania kościuszkowskiego, listopadowego i II wojny światowej znajdowała się tu przeprawa przez Wisłę. Podczas wielkiej powodzi w 1934 r. Wisła przerwała wały ochronne i zalała dolinę aż po Sandomierz. Pamiątką powodzi jest nazwa powstałego wówczas zbiornika wodnego „Wyrwany Dół” oraz przydrożna kapliczka z figurą św. Jana. Po powodzi wybudowano nowe wały przeciwpowodziowe.

Osiek. Najstarsze wzmianki datują miejscowość na czasy Bolesława Chrobrego – wtedy Osiek (Ossek) był grodem książęcym i osadą targową, znajdował się w korzystnym

położeniu - na szlaku królewskim z Krakowa do Sandomierza i Lublina, i dalej na Litwę. W Osieku parafia erygowana została przed 1278 rokiem. W 1280 r. podczas bitwy pod Goźlicami siły rusko-tatarskie złupiły osadę i uprowadzili wielu mieszkańców. W 1430 r. ówczesny gród otrzymuje przywilej lokacyjny od Władysława Jagiełły, a za jego następcy Warneńczyka było w rękach rycerza i awanturnika Deresława z Rytwian (wojewody sandomierskiego). W 1578 r. w skład parafii Osiek wchodziło 5 wiosek, tj.: Pliskowola, Suchowola, Długoleśka, Osieczko i Zawierzbie, w tym cztery pierwsze jako tzw. królewszczyzny. Kościół nie posiadał w samym grodzie Osiek żadnych majątków ziemskich, parcel gruntowych. Największy rozwój miasta przypada na wieki XVI i XVIII, kiedy liczyło ono ok. 1000 mieszkańców. Rozwijał się handel i rzemiosło i powstawały cechy garncarstwa, szewstwa i tkactwa, w lasach uprawiano bartnictwo. W roku 1864 Osiek stracił prawa miejskie, a Osieczko zostało siedzibą gminy. Osiek doznał dużych zniszczeń w czasie obu wojen światowych, a ponadto wielokrotne pożary sprawiły, że nie zachował się praktycznie żaden zabytek. W czasie kampanii wrześniowej w 1939 roku wycofujące się oddziały Armii „Kraków” i Armii „Śląsk” stoczyły w Osieku zaciętą walkę z jednostkami wojsk niemieckich. Zginęło wtedy ok. 100 polskich obrońców. Zostali oni pochowani na polowym cmentarzu, a następnie szczątki przeniesiono na cmentarz wojskowy w Kielcach. Dopiero po 125 latach z dniem 1 lipca 1994 r. Osiek, odzyskał prawa miejskie. Oddano w tym czasie do użytku nowoczesną szkołę, a także nowy budynek Urzędu Miasta i Gminy Osiek.

Ossala. Wieś o bardzo starym rodowodzie położona nad rzeką Trzcianką. Kościół w Niekrasowie wybudowali w XVII wieku właściciele dóbr ossalskich. Majątek ziemski został rozparcelowany w XIX w. W czasie II wojny światowej wieś związana z ruchem oporu, głównie wspieraniem oddziałów „Jędrusiów” (w przysiółku Lesisko przebywała żona Władysława Jasińskiego z synem Andrzejem). Wśród lasów stoi kilka zagród, które stanowiły bazę działalności partyzanckiej różnych ugrupowań. Szkoła Podstawowa (obecnie im. Heleny i Józefa Świątyńskich) w Ossali została założona w 1872 r. przez ówczesnych zaborców Rosjan – jest najstarszą szkołą w gminie, jej absolwentami byli: Kazimierz Aleksander Sabbat (Prezydent RP na uchodźstwie w latach 1986-1989), Adam Bień (działacz patriotyczny), Józefa Kwiatkowska (poetka i malarka). W miejscowości znajduje się: dom Pracy Twórczej Adama i Józefy Kwiatkowskich, Izba Pamięci Adama Bienia oraz pomnik upamiętniający śmierć Władysława Jasińskiego „Jędrusia” i jego partyzantów w 1943 r., a także pozostałości młyna i pamiątkowa kapliczka z 1889 r..

Pliskowola. Wieś, powstała prawdopodobnie w okresie zagospodarowywania wielkich pustek po licznych wojnach, epidemiach i innych kataklizmach. Zakładana osada była zwolniona z wszelkich opłat i należności na określony czas. W rejestrach podatków z 1629 roku wymienia Pliskowolę jako wieś należącą do parafii Osiek. W okresie II wojny światowej działała tu partyzantka, a wielu mieszkańców czynnie uczestniczyło w ruchu oporu. Po wojnie wybudowano w ramach czynów społecznych Dom Nauczyciela, który pełnił rolę 6-klasowej Szkoły Podstawowej, obecnie powstał nowy budynek szkoły. W miejscowości jest również nowoczesny kościół oraz jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej, która posiada nowy budynek remizy i samochód bojowy. Obecnie miejscowość jest najludniejszym sołectwem w gminie Osiek.

Kościół w Pliskowoli

Strużki. Wieś znana już w ok. XVI w. Na podstawie informacji z 1887 r. Strużki to wieś włościańska w ówczesnym powiecie sandomierskim, gminie Tursko i parafii Niekrasów. Przed II wojną światową jedna z większych miejscowości w okolicy. Podczas okupacji niemieckiej, dnia 3 czerwca 1943 r. w wyniku działań odwetowych, hitlerowcy wraz z niemieckimi kolonistami wymordowali ok. 96 mieszkańców Strużek (w tym 18 dzieci) oraz spalili zabudowania. Przed 1939 rokiem i w latach 1954-73 wieś była siedziba Gromadzkiej Rady Narodowej.

Suchowola. Pierwsze wzmianki pochodzą z XV wieku. W 1578 r. Szuha (Suchowola - nazwa zapewne powiązana jest z tym, że w okresie lata występowały tutaj dłuższe okresy suszy, co wpływało na mniejsze urodzaje.) jest w rejestrze poborowym jako wieś królewska. W XIX w. Suchowola to wieś i folwark – integralna część majoratu Osiek. Wieś położona jest na słabych glebach piaszczystych, umiejscowionych na ile z domieszką margla. W Osieku istniał wapiennik (piec do wypalania wapna), do którego surowiec pobierano z Suchowoli. W czasie wojny wielu mieszkańców działało w ruchu oporu. W XIX w. znajdował się we wsi szkoła początkowa i cegielnia. Po wojnie znajdowała się tutaj siedziba Gromadzkiej Rady Narodowej. Wieś rozciąga się na długości około 6 km i po Pliskowoli ma największą liczbę mieszkańców. We wsi znajduje się Szkoła Podstawowa. Wieś ma ciekawy układ przestrzenny składający się z dwóch równolegle do siebie biegnących dróg (powiatowej i gminnej), pomiędzy którymi znajduje się ciek wodny.

Sworoń. Na podstawie informacji z 1890 roku – Sworoń, to wieś włościańska nad Wisłą, w ówczesnej gminie Tursko i parafii Osiek. Pojawia się dopiero w spisie z XVII w. W 1662 r. zapisana jako Swaróń i licząca 60 głów. Na tym terenie funkcjonowała szkoła podstawowa już w okresie międzywojennym głównie dla osadników (kolonistów) niemieckich, a w okresie II wojny światowej też dla dzieci polskich poddanych intensywnej germanizacji. Po wojnie przekształcono ją w szkołę początkową, później VIII–klasową szkołę podstawową, która funkcjonowała do 2008 r.. Budynek szkoły wraz z salą gimnastyczną postanowiono przeznaczyć na Dom Opieki dla samotnych osób w podeszłym wieku. Kiedy w 1986 r. rozpoczęto budowę Kopalni Siarki Osiek, na złożu siarki rodzimej część sołectwa Sworoń została uznana za tereny eksploatacyjne.

Szwagrów. Wieś powstała prawdopodobnie w XIII wieku, w bliskim sąsiedztwie Wisły. Druga informacja mówi, że wieś powstała 1846 lub 1847 r. na gruntach wydzielonych z Matiaszowa, Niekurzy i Turska Wielkiego. Należała do klucza dóbr Radziwiłłów. Istniał tu folwark z cukrownią (zaprzestał działania w końcu XIX w.). Po wojnie istniały jeszcze budynki administracyjne majątku, stodoła i obora. W chwili obecnej zachował się tylko spichlerz. W roku 1952 władze doprowadziły do powstania Spółdzielni Produkcyjnej „Zwycięstwo”, która prowadziła produkcję roślinną i hodowlaną (owce, kury, bydło, tuczniaki) oraz dzięki dotacjom z Funduszu Rolnictwa, wybudowano nowy budynek administracyjny, oborę, stodołę, zakupiono nowoczesne maszyny i urządzenia.

Trzcianka i Trzcianka Kolonia. W XV w. Trzcianka leżała w parafii Niekrasów i była własnością Tomasza Kołaczkowskiego herbu Janina. W dokumentach zyskała obecną pisownię dopiero w roku 1892, zaś nazwą pierwotną jest Trzczyanka, występuje też jako

m.in.: Thrczianka, Thrczyana, Trcinka, Trczana, Trczyanka, Trzciana. Według rejestru poborowego z 1508 r. Tursko należało do Pawła Kołaczkowskiego, a w 1578 r. do Jana Turskiego i jego potomków. Wieś (Trzcianka Wieś i Trzcianka Kolonia) należała do dóbr w Ossali. Na tym terenie działał oddział „Jędrusie”.

Tursko Wielkie. Wieś znana już w średniowieczu. Źródła historyczne mówią o bitwie pod Turskiem z Tatarami. Według rejestru poborowego z 1508 r. Tursko należało do Pawła Kołaczkowskiego, a w 1578 r. do Jana Turskiego i jego potomków – podobnie jak Trzcianka. W połowie XV w. Tursko Wielkie położone było w ówczesnej parafii Niekrasów jako własność Wirzbiety i Marka herbu Gryf. W końcu XVI w. dziedzice wsi Tarłowie założyli zbór kalwiński Jednoty małopolskiej (istniał jeszcze w 1704 r.). Zbór był mały i drewniany, kalwini mieszkali w miejscowościach: Tursko, Niekrasów i Ossala. Przez długie wieki wieś należała do dóbr Radziwiłłów, którzy w XIX w. wybudowali tu szkołę. W XIX w. w Tursku były dwa jeziora: Skrzyńka i Pisulk. W okresie II wojny światowej mieszkańcy czynnie uczestniczyli w ruchu oporu. Po wojnie powstała Ochotnicza Straż Pożarna, wybudowano nowy Ośrodek Zdrowia.

Sławne osoby związane z gminą Osiek

Kazimierz Aleksander Sabbat. Urodził się 27 lutego 1913 r. w Bielinach Kapitulnych, był synem Ignacego (organisty) i Franciszki z Wiacków. Rodzice przenieśli się po kilku latach do Turska Wielkiego w gminie Osiek. Ukończył szkołę podstawową w Ossali, Liceum Ogólnokształcące w Mielcu, a w 1939 r. prawo na Uniwersytecie Warszawskim. Był harcerzem w II RP oraz na emigracji, w czasie wojny po służbie w marynarce został skierowany do brygady gen. Maczka, z którą dotarł do Wielkiej Brytanii. Pod koniec wojny pracował jako referent ds. młodzieży przy Sztabie Generalnym.

Po wojnie, w 1949 ożenił się z Anną Sulikówną (córką generała Nikodema Sulik-Sarnowskiego). Założył własne przedsiębiorstwo wyrobów z plastiku, społecznie pracował w harcerstwie i Stowarzyszeniu Polskich Kombatantów oraz kierował odcinkiem skarbu w Egzekutywie Zjednoczenia Narodowego. W latach 1976-1986 był premierem rządu RP na Uchodźstwie, a następnie objął urząd Prezydenta RP na Uchodźstwie (stając się, z racji urzędu, kawalerem Orderu Orła Białego). Jako prezydent usiłował jednoczyć polityczne ośrodki na emigracji. Zmarł w dniu 19 lipca 1989 r. w Londynie, w dniu wyboru przez Sejm Kontraktowy generała Jaruzelskiego na prezydenta RP. Następcą Sabbata został Ryszard Kaczorowski.

Adam Bień. Urodzony w rodzinie chłopskiej w 14 grudnia 1899 roku. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, w kampanii litewsko-białoruskiej. Skończył prawo na Uniwersytecie Warszawskim.

Adam Bień był społecznikiem. Należał m.in. do tajnej drużyny skautowej przygotowującej szkolną młodzież do walki o wyzwolenie Polski, do grupy młodzieży redagującej pismo szkolne „Spójnia”, do czołowych organizatorów postępowej i popularnej w okresie międzywojennym organizacji Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” (wygłosił autorski referat programowy „Demokracja w wychowaniu młodego człowieka w wolnym kraju”), był jednym z czołowych działaczy Związku Teatrów Ludowych. W czasie II wojny włączył się na początku 1940 roku do konspiracyjnej pracy w Stronnictwie Ludowym „Roch”, gdzie powierzono mu przewodnictwo Komisji Prawnej Centrali Ruchu Ludowego, która opracowała szereg dokumentów dotyczących ustroju prawnego, politycznego, społecznego i gospodarczego przyszłej powojennej Polski, tzw. „Trzeciej Polski”. Z ramienia „Rocha” powołany został w 1943 r. roku przez Prezydenta Rzeczypospolitej na emigracji na stanowisko I Zastępcy Delegata Rządu RP na kraj w randze

ministra. W czasie powstania warszawskiego Adam Bień był faktycznym kierownikiem władzy cywilnej i przyczynił się do wydania dwóch Dzienników Ustaw, w których zawarte zostały akty prawne, regulujące podstawowe sprawy w odradzającej się Polsce. W marcu 1945 r. Bień, wraz z innymi czołowymi przywódcami Polskiego Państwa Podziemnego, został podstępnie aresztowany przez NKWD i wywieziony do Moskwy, gdzie został skazany w tzw. „procesie szesnastu” na pięć lat więzienia i osadzony na Łubiance. Wrócił z moskiewskiego więzienia w sierpniu 1949 r. dzięki staraniom żony Zofii.

Po przejściu na emeryturę (w początkach lat siedemdziesiątych) wrócił do rodzinnej Ossali. Zajął się w owym czasie głównie pisaniem, a także działalnością społeczną. Był między innymi współzałożycielem i honorowym prezesem Staszowskiego Towarzystwa Kulturalnego, członkiem Towarzystwa Naukowego Sandomierskiego, Polskiego Towarzystwa Czytelniczego, a także honorowym członkiem Ligi Krajowej. Zmarł 4 marca 1998 r. w Warszawie i został pochowany, zgodnie ze swoją wolą, na cmentarzu parafialnym w Niekrasowie.

Dorobek pisarski to: trylogia „Bóg wysoko - dom daleko”, „Bóg wyżej - dom dalej”, „Bóg dał - Bóg wziął” oraz „Listy z Łubianki”.

Za twórczość pisarską dwukrotnie dostał nagrodę „Polityki” oraz nagrodę ufundowaną przez Marię Ginter, a za całokształt twórczości i działalności społecznej otrzymał nagrodę im. Macieja Rataja. Za zasługi państwowe Bień został odznaczony Orderem Orła Białego 1994 r., Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem „Za udział w wojnie 1918-1921, Orderem „Polonia Mater Nostra Est” i licznymi medalami, m.in. „Zasłużony Działacz Kultury”, Odznaką im. Ignacego Solarza, „Złotą Odznaką Adwokatury”. Cztery miasta: Kraków, Sandomierz, Świdnik i Pruszków obdarzyły go Honorowym Obywatelstwem.

W czerwcu 1999 roku w rodzinnej Ossali został otwarty Dom Pamięci Adama Bienia, w którym – pod patronatem merytorycznym Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie – zostały zgromadzone i wyeksponowane liczne pamiątki, dokumenty, listy i fotografie Adama Bienia.

Władysław Jan Jasiński. Urodził się 18 sierpnia 1909 r. w Sadkowej Górze koło Borowa, był synem nauczyciela, od czasów gimnazjalnych działał w harcerstwie, skończył studia prawnicze. W czasie przedwojennym został działaczem Związku Młodej Polski (komendant na terenie Centralnego Okręgu Przemysłowego) i organizacji młodzieżowej Obozu Zjednoczenia Narodowego.

Po wybuchu II wojny brał udział w obronie Tarnobrzega, następnie włączył się w działalność konspiracyjną. Stworzył młodzieżową Polską Organizację Powstańczą, zrzeszającą uczniów gimnazjum, harcerzy, członków Związku Młodej Polski, a także działaczy wiejskich. Od grudnia 1939 wydawał konspiracyjne pismo „Wiadomości Radiowe”, następnie wydawane jako tygodnik „Odwet”. „Odwet” to również nazwa organizacji kierowanej przez Jasińskiego, która w marcu 1941 roku została wykryta i rozbita przez Niemców. Jasiński uniknął aresztowania i przeniósł działalność na Sandomierszczyznę, gdzie w kwietniu 1941 powołał do życia grupę bojowo-dywersyjną. Od pseudonimu dowódcy przyjęła ona nazwę „Jedrusie”. Władysław Jasiński zginął w walce z Niemcami 9 stycznia 1943 roku w Trzciance, zdradzony przez mieszkańca wsi Tursko Wielkie. Wraz z nim polegli dwaj członkowie jego grupy, Marian Gorycki (pseud. „Polikier”) i Antoni Toś (pseud. „Antek”). Grupa kontynuowała działalność partyzancką pod dowództwem zastępcy Jasińskiego, Józefa Wiącka (pseud. „Sowa”), a w październiku 1943 została włączona do Armii Krajowej.

Jasiński został pośmiertnie awansowany do stopnia podporucznika czasu wojny (11 listopada 1943) i odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy (2 października 1944).

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Gmina Osiek położona jest w południowo-wschodniej części województwa świętokrzyskiego, we wschodniej części powiatu staszowskiego. Od strony północnej graniczy z gminą Łoniów, od południowej z gminą Połaniec, od zachodniej z gminą Rytwiiany, a od strony wschodniej z województwem podkarpackim.

Ludność gminy wynosiła w roku 2010 (dane GUS) ogółem 8.038 osób, w tym 2028 mieszkańców miasta Osiek.

Obszar położony jest w obrębie makroregionu geograficznego Niecki Nidziańskiej stanowiącej rozległe obniżenie pomiędzy Wyżyną Krakowsko – Częstochowską, a Wyżyną Kielecko – Sandomierską. Gmina w zasadniczej części zaliczana jest do mezoregionu Niziny Nadwiślańskiej.

Klimat obszaru jest powiązany z ukształtowaniem powierzchni. Gmina położona jest w obrębie regionu klimatycznego zwanego Dzielnicą Sandomiersko-Rzeszowską w rejonie środkowej i wschodniej części Kotliny Sandomierskiej. Roczne amplitudy temperatur są wysokie – lata są tu dość ciepłe, a zimy chłodne. Okres wegetacji waha się od 200 do 215 dni. Roczna suma opadów wynosi od 550 do 650 mm.

W większości na terenie gminy występują gleby kompleksu zbożowo-pastewnego słabego (występującego w dolinach rzecznych i na obszarach piaszczystych). Są to gleby klasy IV i V, w doborze upraw przeważa żyto i ziemniaki. Użytki rolne na terenie gminy wynoszą ponad 7270 ha, w tym grunty orne ok. 4.820 ha.

Sieć hydrograficzna gminy opiera się o rzekę Wisłę i sieć jej dopływów. Na całej długości Wisły są jej tereny zalewowe.

Tereny leśne w gminie zajmują 28,60% powierzchni tj. powyżej 3770 ha. Największe kompleksy leśne znajdują się na północnym (ponad miejscowością Suchowola) i południowo-zachodnim (rejon Ossali i Turska) fragmencie gminy. Lasy w rejonie Turska stanowią rezerwat Zamczysko Turskie. W gminie nie ma innych terenów objętych ochroną.

Rejon gminy był obszarem osadnictwa już w starszej epoce kamienia (paleolicie). Decydowały o tym głównie sprzyjające warunki naturalne, czyli: rzeki dostarczające wody i pożywienia oraz chroniące przed wrogiem, bliskość puszczy, stosunkowo łagodny klimat, możliwość zakładania osad. Od czasów prehistorycznych osiedlały się tu ludy koczujące, a następnie stali osadnicy. Pierwsze wzmianki o Osieku pochodzą już z 1020 roku, kiedy król Bolesław Chrobry przyznał tę osadę benedyktynom ze Św. Krzyża oraz określił w dokumencie fundacyjnym po raz pierwszy nazwę miejscowości jako Osiek. Rozwojowi osady sprzyjał trakt handlowy ze Śląska i Krakowa poprzez Sandomierz na Ruś i Litwę. Około roku 1260 postawiony został zamek obronny, po którym nie zachował się ślad.

Obecny układ osadniczy gminy związany jest z ukształtowaniem terenu oraz systemem komunikacyjnym, nie jest równomierny. Czynnikiem determinującym sytuację przestrzenną w gminie Osiek są:

- ukształtowanie terenu: wschodnia część ograniczona jest rzeką Wisłą, znajdują się tu tereny płaskie, zalewowe, sieć osadnicza podporządkowana jest w części

- dawnemu nurtowi rzeki, zachodnia część charakteryzuje się zróżnicowaniem poziomu terenu z jarami, wąwozami i dolinami wzdłuż cieków wodnych,
- układem komunikacyjnym: droga krajowa Nr 79 Sandomierz - Kraków, droga wojewódzka nr 765 Chmielnik – Szydłów – Staszów oraz dwóch linii kolejowych: normalnotorowej relacji Kielce - Stalowa Wola, oraz szerokotorowej Hrubieszów - Huta „Katowice”,
  - położenie w centralnej części gminy kopalni siarki „Osiek” oraz przy południowej granicy elektrociepłowni „Połaniec”. Teren górniczy przy kopalni siarki (ok. 1350 ha) jest niezamieszkały – wysiedlona została miejscowość Mikołajów, a jej zabudowania zostały zrujnowane, sama kopalnia zajmuje dużo mniejszą przestrzeń niż tereny wyłączone z użytkowania,
  - bliska odległość od miast stanowiących ośrodki administracyjne, centra historyczne i turystyczne. Odległość Osieku od miasta powiatowego Staszowa (ośrodek o znaczeniu subregionalnym) wynosi 22 km, do miasta wojewódzkiego – Kielce (ośrodek o znaczeniu krajowym) 82 km, a od Sandomierza (ośrodek o znaczeniu międzyregionalnym) 27 km.

Północna i południowo-zachodnia część gminy ma charakter leśny (w części zdegradowany poprzez oddziaływanie zakładów przemysłowych). Wschodni rejon gminy ma charakter rolniczy z glebami o najwyższej przydatności rolniczej. Centrum gminy jest miasto Osiek, położone przy drodze krajowej Nr 79. Miasto Osiek ukształtowane zostało w średniowieczu, z charakterystycznym rynkiem prostokątnym oraz wąskimi i długimi podziałami na działki oraz ulice wybiegające narożnikowo z rynku. W centrum miasta krzyżuje się droga krajowa z wojewódzką. Miasto Osiek stanowi centralny nadrzędny ośrodek, będący podstawowym elementem struktury funkcjonalno-przestrzennej z siedzibą władz samorządowych, ośrodkami wielofunkcyjnymi w zakresie szkolnictwa podstawowego i ponadpodstawowego, opieki zdrowotnej, kultury, handlu, usług rzemieślniczych i gastronomicznych oraz infrastruktury technicznej.

Pozostałe osadnictwo skupione jest we wsiach położonych przy drogach gminnych i powiatowych. Ośrodki podrzędne uzupełniające ośrodek podstawowy tworzą wsie: Tursko Wielkie, Szwagrów, Niekurza. Miejscowości położone są na południu gminy, pełnią rolę ośrodków wyspecjalizowanych. Pozostałe wsie tworzą podrzędne ośrodki, gdzie świadczone są usługi na poziomie podstawowym.

Wsie mają charakter uliczek, z zabudową wzdłuż dróg. Większość wsi znajdujących się w zachodniej części gminy usytuowana jest w kierunku wschodnio-zachodnim (Bukowa, Pliskowola, Suchowola, Ossala, Niekrasów, Mucharzew). Wsie w części południowej ułożone są wzdłuż dróg, biegnących w różnych kierunkach, często o układzie promienistym. Ponadto są to wsie (Matiaszów, Mucharzew, Niekrasów) rozczłonkowane poprzez elementy infrastruktury np. sieć kolejową. Nietypowy charakter przestrzenny ma wieś Długołęka – jej układ wynika z położenia wzdłuż meandra dawnego biegu rzeki Wisły i układu się w formę podkowy.

Hierarchia osadnicza na terenie gminy Osiek jest dwustopniowa:

- na obszarach wiejskich dominuje zabudowa zagrodowa i jednorodzinna,
- w mieście przeważa zabudowa jednorodzinna.

Zaznaczają się duże zróżnicowanie budynków zarówno pod względem estetyki, gabarytów, zagospodarowania i zadbania obejść przydomowych. Na terenie gminy zachowanym typem budownictwa tradycyjnego jest budownictwo nadwiślańskie. Najstarsze budynki posiadają dachy czterospadowe, a późniejsze naczółkowe i dwuspadowe z węglową konstrukcją ścian.

Mieszkania zaopatrzone są w podstawową infrastrukturę techniczną: wodę (zwodociągowane 99% mieszkań na terenie miasta Osiek), kanalizacja (18% na terenie

miasta), energię elektryczną, łącza telefoniczne. Ogrzewanie budynków bazuje na paliwach stałych, w gminie działa kilka kotłowni lokalnych i nie ma sieci gazowej.

5.2.3. Obiekty zainteresowania konserwatorskiego na terenie gminy

Jednym z elementów krajobrazu kulturowego gminy jest zabytkowy układ urbanistyczny Osieka z XIII-XIX wieku. Na terenie gminy znajduje się niewiele zachowanych zabytków – jedynie 5 obiektów wpisanych do rejestru oraz obiekty z ewidencji będące obiektami, w których zachowały się walory tradycyjnej zabudowy.

Według „Zmian w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Osiek” ochronie powinny podlegać wszystkie elementy krajobrazu kulturowego oraz nieruchomości zabytki kultury materialnej na poniższych zasadach:

- kształt nowej zabudowy kreowany w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego powinien ochraniać zabytkowy charakter wsi ulicowych i sposób ich zabudowy oraz ekspozycję przestrzenną poprzez właściwe kształtowanie linii, wysokości i gęstości zabudowy, warunki realizacji ogrodzeń oraz zieleni wiejskiej,
- ochronie, polegającej na zachowaniu i podkreśleniu w układzie przestrzennym cech zabytkowych powinny podlegać na terenie Gminy: układ urbanistyczny miasta Osiek oraz obiekty kościołów i plebanii w Osieku, Niekrasowie, a także zabytkowe zagrody, domy wiejskie i zabudowania gospodarcze.
- obiekty wpisane do rejestru zabytków lub znajdujące się w ewidencji zabytków, powinny podlegać ochronie na zasadach określonych, w przepisach szczególnych. Wszelkie prace budowlane, adaptacyjne, remontowe dokonywane w tych zabytkach lub w ich otoczeniu, zmiany drzewostanu i inne zmiany zagospodarowania terenu powinny być każdorazowo uzgadniane z właściwym Konserwatorem Zabytków. W planach zagospodarowania przestrzennego należy wytyczyć strefy ochrony zabytków ujętych w ewidencji oraz w rejestrze zabytków.
- zakaz lokalizowania obiektów uciążliwych i obiektów, które mogą pogorszyć stan środowiska przyrodniczego w sąsiedztwie obiektów zabytkowych oraz obiektów zasłaniających widok na zabytek czy też dysharmonizujących przestrzennie i kompozycyjnie z jego elementami.
- ochronie konserwatorskiej powinny podlegać istniejące w Gminie pomniki i cmentarze oraz ich otoczenie. Ochrona powinna polegać między innymi na zapewnieniu w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego właściwego otoczenia tych obiektów, utrzymania zieleni, w tym starodrzewu z preferencją dla gatunków liściastych i rodzimych.
- szczególnej ochronie podlegać powinny stanowiska i strefy archeologiczne. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub w decyzjach administracyjnych wydawanych w sytuacji braku planu powinno się uwzględniać położenie tych stanowisk, a wszelkie prace w pobliżu tych obiektów lub w ich miejscu powinny być poprzedzone eksploracją archeologiczną prowadzoną pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na zasadach określonych w przepisach szczególnych.
- najistotniejsze stanowiska archeologiczne oraz zabytki architektury powinny być przystosowane do eksponowania i zwiedzania, przy czym preferuje się ścieżki

- kulturowo-przyrodnicze, dostosowane dla potrzeb turystów pieszych i rowerowych z wykorzystaniem istniejącej bazy gastronomiczno-turystycznej i agroturystycznej.
- kontynuacja zasady sporządzania okresowych, specjalistycznych analiz stanu środowiska kulturowego gminy Osiek, w celu stworzenia aktualnych, merytorycznych podstaw procesów planistycznych i decyzji administracyjnych dotyczących obszarów istotnych dla ochrony i kształtowania środowiska kulturowego gminy.

„Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Osiek” (przyjęty Uchwałą Nr XL/268/10 Rady Miejskiej w Osieku z dnia 16 września 2010 r., ze zmianą uchwaloną Uchwałą XLI/281/10 z dnia 29 października 2010r.) dookreśla zasady ochrony środowiska kulturowego na terenie miasta. Jest to dotychczas jedyny miejscowy plan zagospodarowania przyjęty w gminie. Przyjmuje on, że w strefach ochrony konserwatorskiej wszelkie działania projektowe i budowlane muszą być prowadzone i uzgodnione z obowiązującymi przepisami prawa tzn.: uzgadnianie z właściwym organem służby konserwacji zabytków wszelkich prac remontowych, które mogą prowadzić do:

- zmian dotyczących konstrukcji, wyposażenia w stałe elementy budowlane, frontu elewacji (zmianę otworów okiennych, drzwi, okien, kolorystyki) i przeznaczenie obiektu,
- zmian w otoczeniu obiektu (urządzenie i zagospodarowanie działki) oraz zmian w sąsiedztwie prowadzących do naruszenia proporcji pomiędzy budynkami.

5.2.4. Obiekty zabytkowe nieruchome na terenie gminy

Obiekty wpisane do Rejestru Zabytków

Na terenie gminy Osiek znajdują się zabytki kultury materialnej. Należą do nich cenne zabytki architektoniczne wpisane do Centralnego Rejestru Decyzji Konserwatora Zabytków:

Niekrasów:

Zespół kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny:

- Kościół, Rejestr Zabytków Województwa Świętokrzyskiego Nr 479 z 18.03.1957 oraz 489 z 15.04.1967.,
- Dzwonnica, Rejestr Zabytków Województwa Świętokrzyskiego Nr 489 z 15.04.1967.

Najstarsza część cmentarza parafialnego, Rejestr Zabytków Województwa Świętokrzyskiego Nr 345 (t.) z 19.10.1989.

Pomnik ku czci poległych w 1918-20, Rejestr Zabytków Województwa Świętokrzyskiego Nr 466 (t.) z 06.03.1992.

Osiek:

Kościół parafialny p.w. Św. Stanisława Biskupa i Męczennika, Rejestr Zabytków Województwa Świętokrzyskiego Nr 478 z 18.03.1957 oraz 623 z 28.10.1971.

Informacje na podstawie wykazu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach – Delegatura w Sandomierzu.

Wymienione wyżej obiekty objęte są rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr.162 poz. 1568).

Opis zabytków:

Zespół kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Niekrasowie

Erekcja parafii Niekrasów nastąpiła za Bolesława Krzywoustego około 1121 r. Gdy powstał archidiakoniat sandomierski, włączono do niego Niekrasów. Pierwszy kościół we wsi Niekrasów stał na górze, w tym miejscu gdzie znajduje się dziś plebania. Długosz pisze, że kościół ten, pod wezwaniem Świętego Krzyża poświęcony, pochodził z dawnych wieków, że z powodu trudnego do niego dostępu, został przeniesiony na podnóże góry. Drugi kościół w Niekrasowie stanął około 1400 roku pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny. Według przekazów od 1536 r. do 1614 r. nie było w Niekrasowie kościoła katolickiego, lecz zbór kalwiński na stoku góry ufundowany przez rodzinę Turskich. Po odebraniu kalwinom kościół został dnia 11 lutego 1615 roku poświęcony ku czci Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny. Dokumenty diecezjalne podają, że kościół dzisiejszy stoi od roku 1661, po spaleniu się dawniejszego. Źródła podają, że kościół poświęcił w 1661 roku Zygmunt Czyżewski z Czyżewa, biskup sufragan płocki.

Kościół był restaurowany: z częściowym przekształceniem w latach 1817-35 oraz w latach 1905 i 1950. W dniu 2 lipca 2008 roku odbyły się uroczystości zakończenia prac konserwatorskich, na które kościół otrzymał wsparcie finansowe z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Prace konserwacyjne dotyczyły konserwacji polichromii nawy głównej, naw bocznych, ścian, dekoracji rzeźbiarskiej sufitu oraz ambony. Parafia posiada akta parafialne od 1680 r.

Kościół jest modrzewiowy, konstrukcji zrębowej z dębowymi przycieniami na kamiennym podmurowaniu, oszalowany deskami, z wysokim dachem, pokrytym gontem. W bardzo stromej części dachu, nad prezbiterium znajduje się małe okienko doświetlające poddasze. Całość wieńczy ośmioboczna sygnaturka z krzyżem na szczycie, nakryta małym baniastym hełmem. Zewnętrzne ściany pobite są deskowymi wypustkami. Wnętrze

przykrywa płaski strop (podzielony na 12 pól, wypełnionych ornamentacją roślinną i scenami figuralnymi) z zakrzywieniami w nawach, wiązanie wzmacniają cztery drewniane filary, dwa rzędy słupów rozdzielają nawę główną od naw bocznych. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, przy nim zakrystia od północy. Nawy są na rzucie prostokąta z wejściem głównym od zachodu i trzema bocznymi, w tym: jednym od północy (do prezbiterium) i dwoma od południa (do ołtarza głównego i nawy bocznej). Wiązanie wzmacniają cztery drewniane filary.

Wnętrze kościoła ozdobione jest polichromiami. W kościele jest ołtarz główny ozdobiony czterema złożonymi kolumnami z obrazem Matki Boskiej Niekrasowskiej namalowany na płótnie (120x90) prawdopodobnie szkoły włoskiej, pochodzący z XVII–XVIII wieku. Tradycja miejscowa podaje, że obraz ten przeniesiono z nieistniejącego dziś już kościoła rzymskokatolickiego w Tursku Małym. Do niekrasowskiej świątyni ofiarowali go w 1745 r. Stanisław i Eleonora z Bielskich Skarbkowie. Obraz wyobraża Matkę Boską trzymającą na prawej ręce Jezusa. Dziecię prawą ręką wskazuje na Matkę. Obydwie twarze sprawiają wrażenie, jakby patrzyły na widza. Jest to niekoronowany obraz, który stanowi ośrodek kultu maryjnego, o czym świadczą zgromadzone tu niegdyś wota pochodzące prawdopodobnie z XVIII wieku, a skradzione podczas włamania w 1975 roku. Od momentu przekazania obrazu do dziś kościół jest miejscem odpustowym (2 lipca) i pielgrzymkowym (8 września).

Między nawą i prezbiterium znajduje się łuk tęczy – na nim Jezus Chrystus na krzyżu, między Matką Boską i św. Marią Magdaleną. Dwa ołtarze boczne: na pierwszym jest rzeźba Chrystusa Pana na krzyżu, na drugim obraz św. Józefa z Jezusem. Nad głównym wejściem do kościoła umiejscowiono chór z piszczałkowymi organami, jest on wsparty na przeszłowej konstrukcji, a od lewej strony prowadzi do niego strome kręte schodki.

Na kościelnym placu znajduje się czworoboczna, drewniana dzwonnica w formie wieży wolno stojącej, o konstrukcji zrębowej, cała pokryta gontem. Wzniesiona została na planie kwadratu o bokach: szerokość 4,6 m, wysokość 5,25 m. Czubek iglicy ma około 4 m. Dzwonnica wybudowana jest z drewna modrzewiowego, z dębowymi przyciesiami na kamiennej podmurówce w końcu XVIII wieku. Zewnętrzne ściany pobite deskowymi wypustkami. Ciężar sporego nakrytego małym hełmem, 6–spadowego dachu podtrzymywany jest przez sześć kolumnowych przypór o wysokości około 3,5 metrów. Do jej wnętrza prowadzi kilka schodków, z zewnętrznej betonowej klatki schodowej. Jedna z jej ścian (zachodnia) przylega do jesionowego ogrodzenia placu kościelnego.

Na placu kościelnym znajdują się jeszcze:

- niewielka, niefunkcjonująca już dziś, kapliczka pogrzebowa z formie odpowiadająca zabudowie placu,
- gabłota z czterema mapkami obrazującymi rozwój terytorialny parafii Niekrasów w latach: 1460, 1580, 1780 i 1998,
- dwa wysokie krzyże: jeden jest pamiątką misji świętych oo. Kapucynów jakie odbyły się w parafii w dniach 7 – 14 czerwca 1964 r. i misjach maryjnych w dniach 23 – 30 kwietnia 1973 r.; drugi krzyż ustawiono na pamiątkę 2000 Roku Jubileuszowego i misji oo. Cystersów w dniach 2-9 kwietnia,
- czerwony gład granitowy umieszczony 1 listopada 2004 r. przypominający, iż w latach 1661 – 1832 teren placu był cmentarzem parafialnym.

Całość zespołu kościelnego otoczona jest ogrodzeniem (płotem z drzewa jesionowego, obmurowanym z kamiennych filarów i pustym w środku), z dwoma głównymi furtkami.

Najstarsza część cmentarza parafialnego w Niekrasowie

Obecny grzebalny cmentarz parafialny w Niekrasowie. Cmentarz jest rozlokowany na powierzchni 3,5 ha, w tym stary cmentarz 2,1 ha. Całość ogrodzona jest murem z białej cegły

na wysokość 1,2 m, przykrytym paloną dachówką, prowadzą do niego trzy kute z żelaza bramy. Nekropolia zyskała swoją lokację po przeprowadzce z cmentarza przykościelnego z lat 1661-1832. Cmentarz składa się z dwóch głównych części – nowej określonej w granicach z 1978 r. i starej, która dzieli się na trzy osobne części: zabytkowej - pierwotny cmentarz kalwiński sprzed 1832 r., drugiej określonej w granicach z 1832 r., jak i powiększonej określonej w granicach z 1914 r. roku. Całość cmentarza poprzecinana jest rzędami alej 2 głównych i umownych.

Nekropolia charakteryzuje się bardzo dużą różnorodnością form i kształtów nagrobkowych. Spotyka się tu murowane grobowce, obeliski, nagrobne pomniki w formie sarkofagu, kapliczek (np. Chrystus niosący krzyż), kolumn czy żelaznych krzyży na kamiennych cokołach. Przeważają dzieła klasycystyczne, aczkolwiek wiele jest też z okresu romantyzmu i neogotyku, a także dzieła kamieniarskie regionalnych rzeźbiarzy. Najstarsze pomniki na cmentarzu pochodzą z II połowy XIX w.

Osoby pochowane na niekrasowskim cmentarzu:

- ks. Marcin Biernat, zmarły w 1872 r. – ówczesny proboszcz niekrasowski,
- ks. Kazimierz Forkasiewicz, zmarły w 1877 r. – ówczesny proboszcz niekrasowski (na nagrobku stoi krzyż kamienny, od lat 60-tych XX w. wieku jest to mogiła zabytkowa),
- Kazimierz Radziwiłł, zmarły w 1888 r. – właściciel dóbr w Szwagrowie,
- Adam Bień zmarły w 1998 r. – członek władz Polskiego Państwa Podziemnego (znany tylko z procesu szesnastu na Łubiance).

Ponadto na cmentarzu znajdują się: pomnik MPN upamiętniający żołnierzy I i II wojny światowej oraz 2 mogiły oddziału „Jędrusie”.

Pomnik ku czci poległych w 1918-20 w Niekrasowie

Pomnik datowany na I połowę XX wieku, o prostej formie 2 prostopadłościanów, ustawionych na schodku betonowym. Na szczycie prosty, wypukły krzyż, poniżej tablica żeliwna z inskrypcją: „PADLI NA POLU CHWAŁY/ ODPIERAJĄC Z GRANIC PAŃSTWA POLSKIEGO/ POD WODZĄ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/ NAWAŁĘ NAJEŹDCÓW W LATACH 1918/20/ Ferenc Jan, rolnik/ Pietrzyk Jan, rolnik/ Sowa Jan, rolnik/ Wawrzynkiewicz Ignacy, rolnik/ Wiącek Franciszek, uczeń”. Poniżej piaskowa płaskorzeźba orła w koronie.

Kościół parafialny p.w. Św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Osieku

Parafia erygowana przed 1278 rokiem. Prawdopodobnie wcześniej, bo w XI wieku zbudowali kościół Świętokrzyscy Benedyktyni. W 1278 roku wybudowano kościół drewniany. Obecny kościół parafialny pod wezwaniem św. Stanisława Biskupa i Męczennika został wybudowany w 1852 roku przez Wasilija Pogodina - prawosławnego władcę dawnych dóbr królewskich, przebudowany i rozbudowany w latach 1896-1897, uroczyste poświęcony w 1897 roku, malowany w 1965 roku. Parafia posiada akta parafialne od 1811 r.

Kościół jest wybudowany z cegły w stylu neoklasycyżnym, na planie krzyża greckiego zakończonego w ramionach węższymi, półkolistymi absydami. Dach dwuspadowy, w centrum wieżyczka. Portal wyższy od całości: część środkowa zwieńczona tympanonem, poniżej półkolisty otwór okienny, nad drzwiami fryz tympanonu. Po bokach 2 półkolumny zwieńczone wolutami, oraz w częściach bocznych w półkolistych płycinach figury świętych z 1907 r. Oszczędne dekoracje architektoniczne: fryz obrysujący okna i inne obramowania oraz występujący podwójnie pod zwieńczeniem.

Wnętrze w nawie głównej zamknięte jest półkolistym stropem wraz z prezbiterium w absydzie, w ramionach krzyża strop zamknięty płasko. W części zasadniczej 4 szerokie kolumny podtrzymują konstrukcję kościoła, oddzielając nawy, 2 inne stanowią wsporniki do umieszczonego nad wejściem balonku z organami, rozstawione są wężiej niż te we wnętrzu i dostosowane do szerokości portalu.

We wnętrzu wyposażenie barokowe: bogaty ołtarz, ołtarze boczne, ambona, chrzcielnica i postacie świętych – wszystko złocone.

Obiekty znajdujące się w Ewidencji Zabytków

Na kartach adresowych Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków znajdują się obiekty z terenu gminy Osiek. Karty adresowe były wykonywane głównie w drugiej połowie lat 70-tych i pierwszej połowie lat 80-tych XX-ego wieku. Stan wielu znajdujących się na nich obiektów już wtedy często był nienajlepszy, zwłaszcza, że większość obiektów to domy mieszkalne, stale użytkowane i wymagające remontów lub popadające w całkowitą ruinę.

Poniższy wykaz stanowi zapis architektonicznego krajobrazu gminy Osiek, który powinien być wzięty pod uwagę przy definiowaniu aktualnego charakteru zabudowy.

Ewidencja zabytków na terenie gminy Osiek:

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Materiał	Wiek	Opis	Stan zachowania
1.	Bukowa	Dom, zespół: zagrody	Bukowa	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
2.	Bukowa	Dom, zespół: zagrody	Bukowa 49	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
3.	Bukowa	Stodoła, zespół zagroda	Bukowa 49	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
4.	Bukowa	Dom, zespół: zagrody	Bukowa 50	drewn.	XIX	XIX/XX	Stracił charakter zabytkowy

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

5.	Bukowa	Stodoła, zespół zagroda	Bukowa 50	drewn.	XX	Pocz. XX	Stracił charakter zabytkowy
6.	Bukowa	Dom	Bukowa 57	mur.	XX	1905	Nie istnieje
7.	Bukowa	Obora, zespół: zagrody	Bukowa 62	drewn.	XIX	XIX	Nie istnieje
8.	Bukowa	Stodoła, zespół zagroda	Bukowa 62	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
9.	Bukowa	Dom	Bukowa 64	mur.	XIX	XIX	Nie istnieje
10.	Bukowa	Dom	Bukowa 71	drewn.	XX	1933	
11.	Bukowa	Dom	Bukowa 75	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
12.	Bukowa	Dom, zespół: zagrody	Bukowa 80	drewn.	XIX	XIX	Nie istnieje
13.	Bukowa	Stodoła, zespół zagroda	Bukowa 80	drewn.	XX	XX	Nie istnieje
14.	Bukowa	Dom	Bukowa 81	drewn.	XIX	XIX	Nie istnieje
15.	Bukowa	Dom	Bukowa 86	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
16.	Bukowa	Kaplica	Bukowa centrum wsi	mur.	XIX	1 poł. XIX	
17.	Osiek	Dom	Osiek 9	drewn.	XIX	XIX	Nie istnieje
18.	Osiek	Dom, zespół zagrody	Osiek, ul. Grabowiec 21	drewn.	XX	XX	Nie istnieje
19.	Osiek	Stodoła, zespół zagrody	Osiek, ul. Grabowiec 21	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
20.	Osiek	Dom	Osiek, ul. Grabowiec 27	drewn.	XIX	XIX	Nie istnieje
21.	Osiek	Komórka, zespół zagrody	Osiek, ul. Grabowiec 34	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
22.	Osiek	Obora, zespół zagrody	Osiek, ul. Grabowiec 34	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
23.	Osiek	Stodoła, zespół zagrody	Osiek, ul. Grabowiec 34	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
24.	Kąty	Dom	Kąty 7	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
25.	Kolonia Trzcianka	Dom	Kolonia Trzcianka 21	drewn.	XIX	4 ćw. XIX	Nie istnieje
26.	Kolonia Trzcianka	Dom	Kolonia Trzcianka 26	drewn.	XX	1912	Nie istnieje
27.	Mikołajów	Dom	Mikołajów 16	drewn.	XX	XX	Nie istnieje
28.	Mikołajów	Dom	Mikołajów 20	drewn.	XX	XX	Nie istnieje
29.	Matiaszów	Dom	Matiaszów 10	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
30.	Matiaszów	Dom	Matiaszów 13	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
31.	Matiaszów	Dom	Matiaszów 16	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
32.	Matiaszów	Dom, zespół zagrody	Matiaszów 17	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
33.	Matiaszów	Obora, zespół zagrody	Matiaszów 17	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
34.	Matiaszów	Dom	Matiaszów 44	drewn.	XX	XX	Nie istnieje
35.	Matiaszów	Dom	Matiaszów 57	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
36.	Matiaszów	Dom	Matiaszów 59	drewn.	XIX	XIX	Nie istnieje
37.	Matiaszów	Dom	Matiaszów 60	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
38.	Mikołajów	Dom, zespół:	Mikołajów 1	drewn.	XX	Pocz. XX	Brak zabudowy, miejscowość

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

		zagrody					wysiedlona.
39.	Mikołajów	Stodoła, zespół zagroda	Mikołajów 1	drewn.	XX	20 lata XX	Brak zabudowy, miejsowość wysiedlona
40.	Mikołajów	Dom	Mikołajów 8	drewn.	XX	Pocz. XX	Brak zabudowy, miejsowość wysiedlona.
41.	Mikołajów	Dom	Mikołajów 11	drewn.	XIX	XIX/XX	Brak zabudowy, miejsowość wysiedlona.
42.	Mikołajów	Dom	Mikołajów 12	drewn.	XX	Pocz. XX	Brak zabudowy, miejsowość wysiedlona.
43.	Mikołajów	Dom z oborą	Mikołajów 15	drewn.	XIX	XIX/XX	Brak zabudowy, miejsowość wysiedlona.
44.	Mikołajów	Stodoła w zagrodzie	Mikołajów 20	drewn.	XX	20 lata XX	Brak zabudowy, miejsowość wysiedlona.
45.	Mikołajów	Dom	Mikołajów 30	drewn.	XX	20 lata XX	Brak zabudowy, miejsowość wysiedlona.
46.	Mikołajów	Dom, zespół: zagrody	Mikołajów 31	drewn.	XIX	XIX/XX	Brak zabudowy, miejsowość wysiedlona.
47.	Mikołajów	Stodoła, zespół zagroda	Mikołajów 31	drewn.	XIX	XIX/XX	Brak zabudowy, miejsowość wysiedlona.
48.	Mikołajów	Dom, zespół: zagrody	Mikołajów 41	drewn.	XX	20 lata XX	Brak zabudowy, miejsowość wysiedlona.
49.	Mikołajów	Stodoła, zespół zagroda	Mikołajów 41	drewn.	XX	Pocz. XX	Brak zabudowy, miejsowość wysiedlona.
50.	Mucharzew	Dom	Mucharzew 10	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
51.	Mucharzew	Dom	Mucharzew 13	drewn.	XX	XX	
52.	Mucharzew	Dom, zespół: zagrody	Mucharzew 17	drewn.	XIX	XIX/XX	
53.	Mucharzew	Obora, zespół zagrody	Mucharzew 17	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnienie
54.	Mucharzew	Dom, zespół: zagrody	Mucharzew 18	drewn.	XX	Pocz. XX	
55.	Mucharzew	Obora, zespół zagrody	Mucharzew 18	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
56.	Mucharzew	Stodoła, zespół zagrody	Mucharzew 18	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
57.	Mucharzew	Dom	Mucharzew 35	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
58.	Mucharzew	Dom	Mucharzew 36	drewn.	XIX	XIX/XX	
59.	Mucharzew	Dom	Mucharzew 41	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
60.	Mucharzew	Dom	Mucharzew 42	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
61.	Nakol	Dom	Nakol 4	drewn.	XIX	Koniec	Nie istnieje

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

						XIX	
62.	Nakol	Obora w zagrodzie	Nakol 5	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
63.	Nakol	Dom, zespół: zagrody	Nakol 6	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
64.	Nakol	Dom	Nakol 12	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
65.	Nakol	Obora, zespół zagrody	Nakol 17	drewn.	XIX	XIX/XX	
66.	Nakol	Stodoła, zespół zagrody	Nakol 17	drewn.	XX	20 lata XX	
67.	Nakol	Obora, zespół zagrody	Nakol 18	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
68.	Nakol	Dom	Nakol 19	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
69.	Nakol	Dom, zespół zagrody	Nakol 22	drewn.	XIX	Koniec XIX	Stracił charakter zabytkowy
70.	Nakol	Obora, zespół zagrody	Nakol 22	drewn.	XIX	Koniec XIX	Stracił charakter zabytkowy
71.	Niekrasów	Cmentarz parafialny	Niekrasów Poduchowny	-	XIX	II połowa XIX	Rejestr Zabytków Województwa Świętokrzyskiego (najstarsza część cmentarza parafialnego) Nr. 345 (t.) z 19.10.1989.
72.	Niekrasów	Dom	Niekrasów 7	drewn.	XX	Pocz. XX	
73.	Niekrasów	Dom	Niekrasów 8	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
74.	Niekrasów	Dom	Niekrasów 11	drewn.	XX	20 lata XX	Stracił charakter zabytkowy
75.	Niekrasów	Dom, zespół; zagrody	Niekrasów 14	drewn.	XX	30 lata XX	Nie istnieje
76.	Niekrasów	Kuźnia, zespół zagrody	Niekrasów 14	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
77.	Niekrasów	Obora, zespół zagrody	Niekrasów 14	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
78.	Niekrasów	Dom	Niekrasów 21	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
79.	Niekrasów	Dom	Niekrasów 24	drewn.	XX	20 lata XX	Stracił charakter zabytkowy
80.	Niekrasów	Dom ze stodołą	Niekrasów 37	drewn.	XX	20 lata XX	Stracił charakter zabytkowy
81.	Niekrasów	Dom	Niekrasów 39	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
82.	Niekrasów	Dom	Niekrasów 43	drewn.	XX	Pocz. XX	Stracił charakter zabytkowy
83.	Niekrasów	Dom	Niekrasów 54	drewn.	XX	Pocz. XX	Stracił charakter zabytkowy
84.	Niekrasów	Dzwonnica, zespół kościoła Nawiedzenia NMP	Niekrasów Poduchowny	drew.	XVIII	Koniec XVIII	Rejestr Zabytków Województwa Świętokrzyskiego Nr: 489 z 15.04.1967.
85.	Niekrasów	Kościół, zespół kościoła	Niekrasów Poduchowny	drew.	XVII	1661	Rejestr Zabytków Województwa Świętokrzyskiego

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

		Nawiedzenia NMP					Nr: 479 z 18.03.1957 oraz 489 z 15.04.1967.
86.	Niekrasów	Plebania, zespół kościoła Nawiedzenia NMP	Niekrasów Poduchowny	mur.	XIX	Koniec XIX	
87.	Niekrasów	Pomnik MPN	Niekrasów Poduchowny	mur.	XX	Pocz. XX	Rejestr Zabytków Województwa Świętokrzyskiego Nr. 466 (t.) z 06.03.1992.
88.	Niekurza	Dom	Niekurza 24	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
89.	Niekurza	Obora w zagrodzie	Niekurza 31	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
90.	Niekurza	Dom	Niekurza 62	drewn.	XX	Pocz. XX	Stracił charakter zabytkowy
91.	Niekurza	Dom, zespół zagrody	Niekurza 64	drewn.	XX	Pocz. XX	Stracił charakter zabytkowy
92.	Niekurza	Obora, zespół zagrody	Niekurza 64	drewn.	XX	Pocz. XX	
93.	Ossala	Dom	Ossala 20	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
94.	Ossala	Dom	Ossala 38	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
95.	Ossala	Dom	Ossala 51	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
96.	Ossala	Dom	Ossala 54	drewn.	XX	30 lata XX	
97.	Ossala	Dom	Ossala 63	drewn.	XIX	XIX/XX	
98.	Ossala	Dom	Ossala 71	drewn.	XX	Pocz. XX	
99.	Ossala	Dom	Ossala 72	drew	XX	Pocz. XX	
100.	Ossala	Dom, zespół zagrody	Ossala 98	drew	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
101.	Ossala	Obora, zespół zagrody	Ossala 98	drew	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
102.	Ossala	Stajnia w zagrodzie	Ossala 105	drew	XX	Pocz. XX	Stracił charakter zabytkowy
103.	Ossala–Lesisko	Dom	Ossala-Lesisko 20	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
104.	Osiek	Dom	Osiek 20	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
105.	Osiek	Młyn motorowy	Osiek	drewn.-mur.	XX	20 lata XX	
106.	Osiek	Dom	Osiek 38	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
107.	Osiek	Dom	Osiek 42	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
108.	Osiek	Dom	Osiek 44	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
109.	Osiek	Dom	Osiek 59	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
110.	Osiek	Cmentarz	Osiek, ul. Matki Boskiej Sulisławskiej	-	XIX	II poł. XIX	wpisany do Ewidencji na wniosek Urzędu Miasta i Gminy w Osieku

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

111.	Osiek	Dom, zespół: zagrody	Osiek, ul. Cmentarna 5 (obecnie ul. Matki Boskiej Sulistawskiej 5)	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
112.	Osiek	Obora, zespół zagrody	Osiek, ul. Cmentarna 5 (obecnie ul. Matki Boskiej Sulistawskiej 5)	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
113.	Osiek	Stodoła, zespół zagrody	Osiek, ul. Cmentarna 5 (obecnie ul. Matki Boskiej Sulistawskiej 5)	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
114.	Osiek	Dom z oborą i stodoła	Osiek, ul. Cmentarna 7 (obecnie ul. Matki Boskiej Sulistawskiej 7)	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
115.	Osiek	Dom	Osiek, ul. Cmentarna 21 (ul. Matki Boskiej Sulistawskiej 21)	mur.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
116.	Osiek	Dom	Osiek, ul. Dzierżyńskiego 15 (obecnie ul. 11 listopada 15)	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
117.	Osiek	Dom	Osiek, ul. Dzierżyńskiego 17 (obecnie ul. 11 listopada 17)	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
118.	Osiek	Stodoła	Osiek, ul. Dzierżyńskiego 40 (obecnie ul. 11 listopada 40)	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
119.	Osiek	Dom	Osiek, ul. Klimontowska 3	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
120.	Osiek	Dom	Osiek, ul. Klimontowska 7	mur.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
121.	Osiek	Dom	Osiek, ul. Klimontowska 20	mur.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
122.	Osiek	Dom	Osiek, ul. Mickiewicza 15	mur.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
123.	Osiek	Dom	Osiek, ul. Mickiewicza 25	mur.	XX	1922	Nie istnieje
124.	Osiek	Dom	Osiek, ul. Mickiewicza 28	drewn.	XIX	XIX/XX	

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

125.	Osiek	Dzwonnica, zespół kościoła św. Stanisława	Osiek, ul. Mickiewicza	mur.	XX	30 lata XX	
126.	Osiek	Kaplica zespół kościoła św. Stanisława	Osiek, ul. Mickiewicza	mur.	XIX	2 poł. XIX	
127.	Osiek	Kościół, zespół kościoła św. Stanisława	Osiek, ul. Mickiewicza	mur.	XIX	1852	Rejestr Zabytków Województwa Świętokrzyskiego Nr. 478 z 18.03.1957 oraz 623 z 28.10.1971.
128.	Osiek	Plebania, zespół kościoła św. Stanisława	Osiek, ul. Mickiewicza 30	mur.	XIX	Koniec XIX	
129.	Osiek	Dom	Osiek, ul. Połaniecka 11	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
130.	Osiek	Obora, zespół zagrody	Osiek, ul. Połaniecka 12	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
131.	Osiek	Stodoła, zespół zagrody	Osiek, ul. Połaniecka 12	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
132.	Osiek	Kapliczka	Osiek, Rynek	mur.	XIX	Koniec XIX	
133.	Osiek	Kuźnia	Osiek, ul. Wolska 1	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
134.	Osiek	Dom, zespół: zagrody	Osiek, ul. Wolska 8	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
135.	Osiek	Obora, zespół zagrody	Osiek, ul. Wolska 8	mur.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
136.	Osiek	Stodoła, zespół zagrody	Osiek, ul. Wolska 8	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
137.	Osiek	Szkoła	Osiek, ul. Wolności 24 a	mur.	XX	30 lata XX	
138.	Osiek	Układ urbanistyczny miejscowości	Osiek	-	XIII	1253- 2 poł. XIX	
139.	Pliskowola	Dom	Pliskowola 12	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
140.	Pliskowola	Dom, zespół zagrody	Pliskowola 40	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
141.	Pliskowola	Obora, zespół zagrody	Pliskowola 40	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
142.	Pliskowola	Stodoła, zespół zagrody	Pliskowola 40	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
143.	Pliskowola	Dom	Pliskowola 43	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
144.	Pliskowola	Dom, zespół zagrody	Pliskowola 47	drewn.	XX	1934	Nie istnieje
145.	Pliskowola	Stodoła, zespół zagrody	Pliskowola 47	drewn.	XX	30 lata XX	Nie istnieje
146.	Pliskowola	Stodoła w zagrodzie	Pliskowola 49	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
147.	Pliskowola	Obora w	Pliskowola 53	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

		zagrodzie					
148.	Pliskowola	Dom	Pliskowola 60	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
149.	Pliskowola	Dom	Pliskowola 63	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
150.	Pliskowola	Dom, zespół zagrody	Pliskowola 68	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
151.	Pliskowola	Stodoła, zespół zagrody	Pliskowola 68	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
152.	Pliskowola	Dom	Pliskowola 70	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
153.	Pliskowola	Stodoła w zagrodzie	Pliskowola 78	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
154.	Pliskowola	Dom	Pliskowola 79	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
155.	Pliskowola	Obora w zagrodzie	Pliskowola 101	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
156.	Pliskowola	Dom	Pliskowola 103	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
157.	Pliskowola	Dom	Pliskowola 123	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
158.	Pliskowola	Dom	Pliskowola 139	drewn.	XX	Pocz. XX	Stracił charakter zabytkowy
159.	Pliskowola	Dom	Pliskowola 150	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
160.	Pliskowola	Dom	Pliskowola 176	drewn.	XIX	2 poł. XIX	Nie istnieje
161.	Strużki	Dom	Strużki 6	mur.	XX	30 lata XX	Nie istnieje
162.	Strużki	Dom	Strużki 8	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
163.	Strużki	Obora w zagrodzie	Strużki 15	drewn.	XIX	Koniec XIX	Stracił charakter zabytkowy
164.	Suchowola	Stajnia w zagrodzie	Suchowola 6	drewn.	XIX	1898	Nie istnieje
165.	Suchowola	Dom	Suchowola 10	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
166.	Suchowola	Dom, zespół zagrody	Suchowola 12	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
167.	Suchowola	Obora, zespół zagrody	Suchowola 12	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
168.	Suchowola	Dom, zespół zagrody	Suchowola 13	drewn.	XX	Pocz. XX	Stracił charakter zabytkowy
169.	Suchowola	Obora I, zespół zagrody	Suchowola 13	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
170.	Suchowola	Obora II, zespół zagrody	Suchowola 13	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
171.	Suchowola	Stodoła, zespół zagrody	Suchowola 13	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
172.	Suchowola	Obora, zespół zagrody	Suchowola 34	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
173.	Suchowola	Stodoła, zespół zagrody	Suchowola 34	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
174.	Suchowola	Obora w zagrodzie	Suchowola 37	drewn.	XX	Pocz. XX	
175.	Suchowola	Dom	Suchowola 40	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
176.	Suchowola	Dom, zespół zagrody	Suchowola 53	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

177.	Suchowola	Obora, zespół zagrody	Suchowola 53	drewn.	XIX	Koniec XIX	
178.	Suchowola	Stodoła, zespół zagrody	Suchowola 53	drewn.	XX	20 lata XX	
179.	Suchowola	Dom, zespół zagrody	Suchowola 57	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
180.	Suchowola	Obora, zespół zagrody	Suchowola 57	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
181.	Suchowola	Stodoła, zespół zagrody	Suchowola 57	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
182.	Suchowola	Dom	Suchowola 59	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
183.	Suchowola	Dom, zespół zagrody	Suchowola 60	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
184.	Suchowola	Obora, zespół zagrody	Suchowola 60	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
185.	Suchowola	Stodoła, zespół zagrody	Suchowola 60	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
186.	Suchowola	Dom	Suchowola 63	drewn.	XIX	XIX.XX	
187.	Suchowola	Dom	Suchowola 66	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
188.	Suchowola	Dom, zespół zagrody	Suchowola 68	drewn.	XX	Pocz. XX	Stracił charakter zabytkowy
189.	Suchowola	Obora, zespół zagrody	Suchowola 68	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
190.	Suchowola	Dom	Suchowola 79	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
191.	Suchowola	Dom, zespół zagrody	Suchowola 80	drewn.	XX	1936	Nie istnieje
192.	Suchowola	Obora, zespół zagrody	Suchowola 80	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
193.	Suchowola	Stodoła, zespół zagrody	Suchowola 80	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
194.	Suchowola	Dom, zespół zagrody	Suchowola 100	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
195.	Suchowola	Stodoła, zespół zagrody	Suchowola 100	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
196.	Suchowola	Dom	Suchowola 108	drewn.	XIX	XIX/XX	
197.	Suchowola	Dom	Suchowola 125	drewn.	XX	1935	
198.	Suchowola	Dom, zespół zagrody	Suchowola 149	drewn.	XIX	XIX/XX	
199.	Suchowola	Stodoła, zespół zagrody	Suchowola 149	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
200.	Suchowola	Dom	Suchowola 161	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
201.	Suchowola	Dom	Suchowola 165	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
202.	Suchowola	Dom	Suchowola 166	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
203.	Suchowola	Dom	Suchowola 174	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
204.	Suchowola	Dom, zespół zagrody	Suchowola 176	drewn.	XX	1922	Nie istnieje
205.	Suchowola	Komórka,	Suchowola	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

		zespół zagrody	176				
206.	Suchowola	Stodoła, zespół zagrody	Suchowola 176	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
207.	Suchowola		Suchowola 176	drewn.	XIX	XIX/XX	Nie istnieje
208.	Suchowola	Dom	Suchowola 184	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
209.	Suchowola	Dom, zespół zagrody	Suchowola 185	drewn.	XIX	Koniec XIX	
210.	Suchowola	Obora, zespół zagrody	Suchowola 185	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
211.	Suchowola	Stodoła, zespół zagrody	Suchowola 186	drewn.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
212.	Suchowola	Obora, zespół zagrody	Suchowola 186	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
213.	Suchowola	Dom	Suchowola 196	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
214.	Suchowola	Dom	Suchowola 202	drewn.	XIX	XIX/XX	Stracił charakter zabytkowy
215.	Suchowola	Dom	Suchowola 212	drewn.	XIX	Koniec XIX	
216.	Suchowola	Dom	Suchowola 223	drewn.	XX	1903	Nie istnieje
217.	Sworoń	Dom	Swaroń 8	drewn.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
218.	Sworoń	Dom z oborą	Swaroń 33	drewn.	XX	1902	Nie istnieje
219.	Sworoń	Dom	Swaroń 42	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
220.	Sworoń	Dom	Swaroń 43	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
221.	Szwagrów	Dom	Szwagrów 26	mur.	XX	Pocz. XX	Stracił charakter zabytkowy
222.	Szwagrów	Dom	Szwagrów 71	drewn.	XIX	Koniec XIX	Stracił charakter zabytkowy
223.	Szwagrów	Dom	Szwagrów 91	drewn.	XIX	Koniec XIX	Nie istnieje
224.	Szwagrów	Obora, zespół dworu	Szwagrów	mur.	XX	Pocz. XX. Przebudo wana	Nie istnieje
225.	Szwagrów	Spichlerz, zespół dworu	Szwagrów	mur.	XX	Pocz. XX	
226.	Trzcianka	Dom	Trzcianka 3	drewn.	XX	Pocz. XX	Stracił charakter zabytkowy
227.	Trzcianka	Dom, zespół zagrody	Trzcianka 5	drewn.	XIX	XIX/ XX	
228.	Trzcianka	Stajna zespół zagrody	Trzcianka 5	drewn.	XIX	Koniec XIX	
229.	Trzcianka	Dom	Trzcianka 20	drewn.	XIX	XIX/XX	
230.	Tursko Wielkie	Dom	Tursko Wielkie 6	drew.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
231.	Tursko Wielkie	Dom	Tursko Wielkie 7	drew.	XX	1929	Nie istnieje
232.	Tursko Wielkie	Dom, zespół zagrody	Tursko Wielkie 40	drew.	XX	1936	Nie istnieje

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

233.	Tursko Wielkie	Obora, zespół zagrody	Tursko Wielkie 40	drew.	XIX	Ok. 1890	
234.	Tursko Wielkie	Kapliczka	Tursko Wielkie, droga Szwagrów-Strużki	drew.	XX	1928	
235.	Tursko Wielkie	Szkoła	Tursko Wielkie	drew.	XX	30 lata XX	
236.	Tursko-Zagumnie	Dom	Tursko-Zagumnie 9	drew.	XX	Pocz. XX	Nie istnieje
237.	Tursko-Zagumnie	Dom	Tursko-Zagumnie 17	drew.	XX	20 lata XX	Nie istnieje
238.	Bukowa	Kapliczka NMP przydrożna	Bukowa	mur.	I poł. XX w.	I poł. XX w.	
239.	Bukowa	Krzyż przydrożny	Bukowa	mur.	1952 r.	1952 r.	
240.	Bukowa	Kapliczka NMP przydrożna	Bukowa	mur.	1948 r.	1948 r.	
241.	Nakol	Krzyż przydrożny	Nakol	mur.	1943 r.	1943 r.	
242.	Niekrasów	Kapliczka przydrożna	Niekrasów	drew.	XX w.	XX w.	
243.	Niekrasów	Kapliczka przydrożna Św. Jana Nepomucena	Niekrasów	mur.	1880 r. 1908 r.	1880 r. 1908 r.	
244.	Ossala	Krzyż przydrożny	Ossala	mur.	1889 r.	1889 r.	
245.	Osiek	Krzyż przydrożny	Osiek	mur.	XIX w.	XIX w.	
246.	Osiek	Figura NMP na postumencie	Osiek, teren kościoła	mur.	1904 r.	1904 r.	
247.	Pliskowola	Krzyż przydrożny	Pliskowola	mur.	1827 r.	1827 r.	
248.	Strużki	Figura	Strużki	mur.	1746 r.	1746 r.	odnowiona
249.	Suchowola	Kapliczka – krzyż przydrożny	Suchowola	mur.	1958 r.	1958 r.	
250.	Suchowola	Kapliczka – krzyż przydrożny	Suchowola	mur.	1871 r.	1871 r.	częściowo odnowiona
251.	Sworoń	Kapliczka – krzyż przydrożny	Sworoń	mur.	1935 r.	1935 r.	
252.	Trzcianka	Kapliczka przydrożna z posągiem Chrystusa Frasobliwego	Trzcianka	mur.	1834 r.	1834 r.	
253.	Tursko Wielkie	Kapliczka przydrożna	Tursko Wielkie	mur.	1866 r.	1866 r.	

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

254.	Niekrasów	Miejsce Pamięci Narodowej - pamięci żołnierzy poległych w I i II wojnie światowej	Cmentarz parafialny	mur.	XX w	XX w	
255.	Niekrasów	Miejsce Pamięci Narodowej - pamięci pomordowanych mieszkańców wsi Strużki	Cmentarz parafialny	mur.	XX w.	XX w.	
256.	Osiek	Miejsce Pamięci Narodowej – grób Seweryna Wesołkowskiego, weterana powstania styczniowego	Cmentarz parafialny	mur.	1927 r.	1927 r.	
257.	Osiek	Miejsce Pamięci Narodowej – symboliczny grób Bogusława Wesołowskiego obrońcy Gdyni	Cmentarz parafialny	mur.	XX w.	XX w.	
258.	Osiek	Miejsce Pamięci Narodowej – symboliczny grób Bogusława Wesołowskiego obrońcy Gdyni	Cmentarz parafialny	mur.	XX w.	XX w.	
259.	Osiek	Miejsce Pamięci Narodowej – mogiła pamięci żołnierzy poległych w II wojnie światowej	Cmentarz parafialny	mur.	XX w.	XX w.	
260.	Osiek	Miejsce Pamięci Narodowej pamięci żołnierzy poległych w I i II wojnie światowej	Cmentarz parafialny	mur.	XX w.	XX w.	
261.	Ossala - Lesisko	Miejsce Pamięci Narodowej - pomnik upamiętniający śmierć Władysława Jasińskiego „Jędrusia” i jego partyzantów w 1943 r.	Ossala - Lesisko	mur.	XX w.	XX w.	

W otrzymanym wykazie zabytków od Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach – Delegatura w Sandomierzu, na terenie gminy Osiek znajdowało się ogółem 236

obiektów, w tym 5 obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Świętokrzyskiego. Po przeprowadzonej w terenie inwentaryzacji wyżej wymienionych obiektów należy stwierdzić, iż:

- 152 obiekty z terenu całej gminy nie istnieją, tzn. prawdopodobnie popadły w ruinę i przestały istnieć lub zostały rozebrane, dotyczy to głównie domów mieszkalnych oraz zabudowy gospodarczej,
- 5 obiektów z rejestru jest w dobrym stanie, są odnowione, w trakcie remontu lub ich stan jest na tyle dobry, że go nie wymagają,
- na wniosek Urzędu Miasta i Gminy w Osieku do ewidencji włączono cmentarz w Osieku, ponieważ znajdują się na jego terenie cenne nagrobki pochodzące z XIX w., a także Miejsca Pamięci Narodowej,
- znajdujące się w ewidencji obiekty są w różnym stanie technicznym, od obiektów odnowionych, które zachowały charakter, do obiektów w stanie zaniedbanym, bardzo złym lub w trwałej ruinie (większość zabytków jest własnością prywatną),
- obiekty należące do parafii rzymskokatolickich są w dobrym stanie technicznym, odnawiane zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi,
- obiekty należące do Miasta i Gminy Osiek są częściowo wyremontowane lub planowane do modernizacji w ramach rewitalizacji centrum miasta i innych działań w obiektach, znajdują się w dobrym stanie technicznym, nie zatraciły zabytkowego charakteru oraz planuje się wykorzystanie ich do pełnienia funkcji społecznych, kulturalnych.

Zweryfikowana ewidencja zabytków nieruchomości na terenie gminy Osiek jest osobnym dokumentem, który stanowi integralną część niniejszego Programu.

5.2.5. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome obecne na terenie gminy Osiek stanowią wyposażenie kościołów w Osieku i Niekrasowie wpisanych do rejestru zabytków.

Niekrasów, kościół Nawiedzenia NMP:

- ośrodkiem kultu maryjnego jest niekoronowany obraz Matki Boskiej Niekorasowskiej namalowany na płótnie (wymiary 120x90 cm) prawdopodobnie szkoły włoskiej. Pochodzi z XVII-XVIII wieku. Prawdopodobnie obraz ten przeniesiono z nieistniejącego dziś już kościoła rzymskokatolickiego w Tursku Małym przez Stanisława i Eleonorę z Bielskich Skarbków. Obraz przedstawia Matkę trzymającą na prawej ręce Pana Jezusa, lewą dłoń dziecięcia trzyma w swej lewicy. Dzieciątko prawą ręką wskazuje na Matkę. Obydwie twarze patrzą na widza.

- w drugim ołtarzu znajduje się rzeźba Chrystusa Pana na krzyżu,
- w trzecim ołtarzu znajduje się obraz Św. Józefa z dzieciątkiem,
- ponadto w kościele znajdują się: chrzcielnica, organy piszczałkowe, żyrandole oraz sprzęty liturgiczne.

Osiek, kościół p.w. św. Stanisława Biskupa i Męczennika:

Wyposażenie świątyni, różnorodne stylowo:

- rokokowy ołtarz z ukrzyżowaniem,
- w prawej kaplicy ołtarz pochodzący z nieistniejącego kościółka cmentarnego,
- drewniana chrzcielnica ma kształt szerokiej czary podtrzymywanej przez klęczącego anioła, nakryta pokrywą w formie ażurowej, zamkniętej korony,
- ambona w stylu regencji,
- dwa rokokowe feretrony,
- rzeźbione stacje Męki Pańskiej, charakterystyczne dla sztuki ekspresyjnej przełomu XIX i XX wieku.

5.2.6. Stanowiska archeologiczne

Zabytkiem archeologicznym jest każdy ślad działalności człowieka znajdujący się w ziemi lub pod wodą, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Można wyróżnić dwa typy zabytków archeologicznych – ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości. Z perspektywy nauki i dziedzictwa znacznie ważniejsze są jednak archeologiczne zabytki nieruchome – stanowiska archeologiczne, czyli zespoły obiektów o charakterze kultowym, grobowym, mieszkalnym lub gospodarczym, otaczający je układ warstw glebowych oraz znajdujące się w nich zabytki ruchome.

Ochrona dziedzictwa archeologicznego polega na zachowaniu stanowisk archeologicznych w stanie nienaruszonym. Dziedzictwo archeologiczne jest nieodnawialne, ponieważ nie da się odtworzyć raz naruszonego układu warstw. Jedynym sposobem ochrony tego zasobu jest zachowanie miejsc zalegania zabytków w stanie nienaruszonym, tak, aby kolejne pokolenia mogły poznawać swoją przeszłość, stosując coraz bardziej skuteczne a jednocześnie mniej inwazyjne metody badawcze. Dotyczy to także archeologicznych badań wykopaliskowych, które są dopuszczalne tylko na stanowiskach zagrożonych zniszczeniem, np. w wyniku planowanej inwestycji budowlanej.

Stanowiska archeologiczne z terenu gminy Osiek zostały odkryte m.in. na podstawie badań Archeologicznego Zdjęcia Polski, które były realizowane w latach 70-tych i 80-tych XX wieku. Teren gminy rozkłada się na powierzchni 5 obszarów AZP: 92-70, 92-71, 93-70, 93-71 i 94-70.

Wykaz stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych na terenie gminy Osiek (stan na 17.06.2011 r.) według dokumentacji Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Sandomierzu:

	Miejscowość	Numer AZP	Numer na obszarze	Stawisko w miejscowości	Rodzaj	Okres
1.	Długołęka	93-71	36	1	osady (2)	pradzieje, wczesne

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

						średniowiecze
2.	Długołęka	93-71	37	2	osada	epoka brązu
3.	Długołęka	93-71	41	6	osady (2)	epoka brązu, starożytność
4.	Osiek	92-71	115	1	osady (2)	epoka brązu, wczesne średniowiecze
5.	Osiek	92-71	116	2	osada	epoka brązu
6.	Osiek	92-71	117	3	osada	epoka brązu
7.	Osiek	92-71	118	4	osada	neolit
8.	Osiek	92-71	119	5	osada	epoka brązu
9.	Osiek	92-71	120	6	osada	schyłkowy neolit
10.	Mikołajów	93-71	30	1	osady (2)	pradzieje, wczesne średniowiecze
11.	Mikołajów	93-71	31	2	osada	wczesne średniowiecze
12.	Mikołajów	93-71	32	3	osada	wczesne średniowiecze
13.	Mikołajów	93-70	3	1	osady (4)	epoka brązu
14.	Mikołajów	93-70	4	2	osada	epoka brązu
15.	Mikołajów	93-70	6	4	osada i cmentarzysko	epoka brązu
16.	Mucharzew	93-70	22	1	osady (4)	neolit, epoka brązu, okres rzymski, wczesne średniowiecze
17.	Mucharzew	93-70	23	2	osady (3)	epoka brązu, okres rzymski, wczesne średniowiecze
18.	Mucharzew	93-70	32	5	osady (2)	neolit, starożytność
19.	Mucharzew	93-70	33	6	osady (3)	neolit, epoka brązu, okres rzymski
20.	Nakol	93-70	38	1	osada	wczesne średniowiecze
21.	Niekrasów	93-70	21	1	osada	wczesne średniowiecze
22.	Niekrasów	93-70	36	2	kościół i cmentarzysko	wczesne średniowiecze
23.	Niekrasów	93-70	37	1	osady (2)	neolit, wczesne średniowiecze
24.	Osiek ob. 02	93-71	9	4	osady (3)	epoka brązu, okres rzymski
25.	Osiek ob. 02	93-71	10	5	osady (3)	epoka brązu, okres rzymski, wczesne średniowiecze
26.	Osiek ob. 02	93-71	11	6	osady (2)	epoka brązu, wczesne średniowiecze
27.	Osiek ob. 02	93-71	12	7	osady (2)	okres rzymski, wczesne średniowiecze
28.	Osiek ob. 02	93-71	13	8	osada	wczesne średniowiecze
29.	Osiek ob. 02	93-71	14	9	osady (2)	okres rzymski
30.	Osiek ob. 02	93-71	15	10	osada	epoka brązu
31.	Osiek ob. 02	93-71	18	13	osady (2)	epoka brązu, wczesne średniowiecze
32.	Osiek ul. Wiślana	93-71	22	17	osady (2)	epoka brązu, wczesne średniowiecze
33.	Ossala	93-70	13	1	osady (2)	okres rzymski, późne średniowiecze
34.	Ossala	93-70	15	3	osada	późne średniowiecze
35.	Ossala	93-70	16	4	osady (2)	epoka brązu, wczesne średniowiecze
36.	Ossala	93-70	17	5	osada	epoka brązu
37.	Ossala	93-70	18	6	osada	XVII-XVIII w.

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

38.	Ossala Lesisko	93-70	7	1	osada	wczesne średniowiecze
39.	Pliskowola	93-70	34	4	osady (2)	neolit, wczesne średniowiecze
40.	Pliskowola	93-70	35	5	osady (3)	neolit, okres rzymski, wczesne średniowiecze
41.	Strużki	94-70	9	1	osada	okres rzymski
42.	Strużki	94-70	20	2	Osady (4)	neolit, epoka brązu, średniowiecze
43.	Strużki	94-70	21	3	Osady (2)	epoka brązu, średniowiecze
44.	Suchowola	92-70	2	2	osady (4)	neolit, epoka brązu, wczesne średniowiecze
45.	Suchowola	92-70	4	4	osady (4)	neolit, epoka brązu, wczesne średniowiecze
46.	Suchowola	92-70	5	5	osada	owr
47.	Suchowola	92-70	7	6	osada	neolit
48.	Suchowola	92-70	8	7	osada	wczesne średniowiecze
49.	Suchowola	92-70	11	10	osady (3)	neolit, epoka brązu, wczesne średniowiecze
50.	Suchowola	92-70	12	11	osady (2)	neolit, wczesne średniowiecze
51.	Suchowola	92-70	13	12	osady (2)	epoka brązu, wczesne średniowiecze
52.	Suchowola	92-70	14	13	osada	okres nowożytny
53.	Suchowola	92-70	17	16	osada	wczesne średniowiecze
54.	Suchowola	92-70	23	22	obozowisko	paleolit schyłkowy
55.	Trzcianka	93-70	8	2	osada	późne średniowiecze
56.	Trzcianka	93-70	9	1	osada	późne średniowiecze
57.	Trzcianka Kolonia	93-70	11	4	osada	wczesne średniowiecze późne średniowiecze
58.	Tursko Wielkie	94-70	10	5	osady	okres rzymski, wczesne średniowiecze
59.	Tursko Wielkie	94-70	11	6	dwór	późne średniowiecze, okres staropolski
60.	Tursko Wielkie	94-70	15	12	osady (2)	wczesne średniowiecze
61.	Tursko Wielkie	94-70	22	8	osada	wczesne średniowiecze
62.	Tursko Wielkie	94-70	23	9	osada	wczesne średniowiecze
63.	Tursko Wielkie	94-70	24	7	osady (4)	neolit, średniowiecze
64.	Tursko Wielkie	94-70	28	10	osady (3)	epoka brązu, okres rzymski, średniowiecze
65.	Tursko Wielkie	94-70	29	11	osada	późne średniowiecze, okres staropolski
66.	Mucharzew	93-70	28	1	osady (2)	neolit, epoka brązu

Ewidencja stanowisk archeologicznych na terenie gminy stanowi część dokumentu – „Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Osiek” sporządzonego w 2011 roku, który stanowi integralną część niniejszego Programu.

Odnotowane stanowiska archeologiczne to głównie osady, ślady osadnictwa i cmentarzyska. W większości są to skupiska różnych osad z czasów neolitu, epoki brązu, średniowiecza.

W rejonie zajmowanym obecnie przez kopalnię siarki w pobliżu miejscowości Lipnik w latach 90.XX wieku jeden z mieszkańców podczas prac polowych odkrył na swojej posesji szczątki (łupki, kawałki dawnych naczyń, groty narzędzi bojowych itp.). Po dostarczeniu

fragmentów owego znaleziska do UMiG w Osieku, postanowiono przeprowadzić badania archeologiczne. Wiek znaleziska oszacowano na IV do IX w. n.e.. Obecnie na tym terenie prowadzona jest eksploatacja siarki.

Na pozostałym terenie gminy zewidencjonowane stanowiska nie są obecnie zagrożone, znajdują się w większości na terenach leśnych lub łąkowo-polnych, w oddaleniu od linii zabudowy poszczególnych miejscowości. W przypadku jednak prowadzenia inwestycji inwazyjnych należy prace ziemne prowadzić pod nadzorem archeologicznym.

Procedury postępowania związane ze znaleziskami archeologicznymi określa art. 32 i art. 33 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Mówi on, że „przedmioty będące zabytkami archeologicznymi, odkrytymi, przypadkowo znalezionymi, albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa”. Ponadto, w razie przypadkowego znaleziska archeologicznego należy powiadomić służby konserwatorskie. W pierwszej kolejności należy powiadomić Urząd Miasta i Gminy w Osieku (tel. 15 867 12 03, adres 28-221 Osiek, ul. Rynek 1), który ma obowiązek bezpośrednio informować instytucje: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Kielcach (tel. 41 344 56 34, 41 344 27 20, adres 25-009 Kielce, ul. Zamkowa nr 5), Starostwo Powiatowe w Staszowie (tel. 15 864 27 65, adres 728-200 Staszów, ul. Świerczewskiego 7). Organem decydującym i zezwalającym na wszczęcie terenowych badań archeologicznych jest Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Kielcach lub oddział w Sandomierzu. Każdy zespół badawczy działający w terenie musi posiadać pisemne zezwolenie tego urzędu na prowadzenie prac terenowych.

5.2.7. Zabytki znajdujące się w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie gminy Osiek nie znajduje się żadna placówka muzealna. Najbliższa tego typu instytucja to Muzeum Ziemi Staszowskiej znajdujące się w Staszowie. Muzeum prowadzi stałą ekspozycję malarstwa, rzeźby twórców regionalnych, dział geologii ziemi staszowskiej, dział numizmatyczny, oraz pamiątki związane z ziemią staszowską, m.in.: zbiory starodruków, zabytki ludowego rzemiosła, Judaica oraz pamiątki z okresu II wojny światowej związane z działającym w regionie oddziałem konspiracyjnym „Jędrusie”.

Spośród obiektów dziedzictwa kulturowego wymienić należy Dom Pracy Twórczej Adama i Józefy Kwiatkowskich znajdujący się w Ossali. Jest to obiekt z ubiegłego wieku z oryginalnym wyposażeniem. Znajdują się tu m.in. obrazy pędzla Józefy Kwiatkowskiej.

Ponadto w miejscowości Ossala znajduje się Dom pamięci Adama Bienna – prawnika, pisarza, polityka, jednego z współtwórców polskiego Państwa Podziemnego, działacza społecznika.

Wnętrze Domu pamięci Adama Bienna

Źródło: <http://jakiecudne.pl/zdjecie/ossala-dom-pamieci-adama-bienia>

Najcenniejsze eksponaty pochodzą z okresu okupacyjnej działalności A. Bienia, kiedy pełnił funkcję I zastępcy delegata rządu RP na kraj oraz ministra w Krajowej Radzie Ministrów i jednego z cywilnych dowódców powstania warszawskiego. Na uwagę zasługują ponadto: listy Bienia z frontu wojny 1920 roku do ówczesnej narzeczonej Zofii Ziarkówny ze szczegółami dotyczącymi szlaku bojowego oraz działań wojennych, pamiątkowe zaproszenie do wzięcia udziału w odbywających się w Spale dożynkach prezydenckich w 1930 roku wystosowane przez Ignacego Mościckiego, autentyczny fotoreportaż z pogrzebu Józefa Piłsudskiego w 1935 roku oraz księga pamiątkowa z wpisami odwiedzających Dom osobistości.

5.2.8. Miejsca Pamięci Narodowej

Miejsca Pamięci Narodowej na terenie gminy Osiek związane są z ruchem narodowo-wyzwoleńczym głównie w czasie II wojny światowej, a także martyrologią i męczeństwem mieszkańców gminy podczas ostatniej wojny.

Miejsca Pamięci Narodowej w gminie to:

- Bukowa, upamiętnienie bitwy pod Bukową w 1944 r.,
- Niekrasów, MPN poświęcone pamięci poległych w latach 1918-1920,
- Niekrasów, Cmentarz parafialny – pomnik pamięci żołnierzy poległych w I i II wojnie światowej,
- Niekrasów, Cmentarz parafialny – pomnik pamięci pomordowanych mieszkańców wsi Strużki,
- Osiek, ul. Połaniecka – pomnik poświęcony poległym w latach 1939-45,
- Osiek, Cmentarz parafialny – grób Seweryna Wesołowskiego, bohatera powstania styczniowego,
- Osiek, Cmentarz parafialny – symboliczny grób Bogusława Wesołowskiego obrońcy Gdyni podczas kampanii wrześniowej,
- Osiek, Cmentarz przykościelny – pamiątkowa płyta dla ks. Tomasza Sokolskiego - weterana powstania styczniowego,
- Osiek, Cmentarz parafialny – mogiła pamięci żołnierzy poległych w II wojnie światowej,
- Osiek, Cmentarz parafialny – pomnik pamięci żołnierzy poległych w I i II wojnie światowej,
- Osiek, kościół parafialny – tablica upamiętniająca walki oddz. „Jędrusie”,
- Osiek, teren Zespołu Szkół im. Jana Pawła II - Pomnik Jana Pawła II autorstwa Andrzeja Zwolaka,
- Ossala Lesisko – MPN upamiętniające walki oddz. „Jędrusie”.

Na terenie gminy Osiek znajdują się cmentarze rzymsko-katolickie w miejscowościach: Niekrasów i Osiek.

5.2.9. Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo Osieka stanowią jego historia, nawet ta po której śladów dawno już nie ma, przekazy słowne, powiedzenia oraz obyczaje regionu.

Według przekazów z 1284 r. w Osieku istniał dwór. Włości osieckie należały do Tarnowskich herbu Leliwa, którzy za czasów Kazimierza Wielkiego wzniesli tu obronną siedzibę przebudowując istniejący dwór. Prawdopodobnie siedziba była dość okazała, ze względu na położenie na trasie z Krakowa do Sandomierza i częste pobyty orszaków królewskich. Dziś jest znane w przybliżeniu miejsce, gdzie stał dwór. W tym miejscu stoi dom mieszkalny z piwnicami z XVII-XVIII wieku.

Na terenie gminy zamieszkiwała ludność wyznania mojżeszowego. Wiadomo, że w Osieku znajdowała się synagoga i mykwa oraz cmentarz poza miastem. Według danych z roku 1928 synagoga wymagała gruntownego remontu, ponieważ wcześniej służyła także jako przytułek, natomiast mykwa musiała zostać w tym czasie zamknięta ze względu na warunki sanitarne. Cmentarz wspólnoty żydowskiej w Osieku położony był poza miastem, niedaleko od drogi na Połaniec. Wiadomo, że cmentarz był obwiedziony z trzech strony murem kamiennym, a z czwartej płotem drewnianym. Podzielony był na cztery strefy, według których rodzina zmarłego opłacała konkretną opłatę. Najdroższe miejsca, uważane jednakże za najlepsze zlokalizowane były w środku cmentarza w rzędzie grobów rabina Tropera i Majera Roznera (kosztowały 250 zł). Z kolei miejsce tańsze, w następnych szeregach od pierwszych miejsc kosztowały 150 zł. Następny szereg kosztował 75 zł, a kolejny 25 zł (pod murem kirkutu). Cmentarz uległ całkowitej dewastacji, obszar zarósł trawą, nie zachowały się całe macewy, ich fragmenty zginęły w roślinności.

Dziedzictwo kulturalne to także język. Ciekawa jest geneza nazwy miejscowości Osiek, co znaczy:

- osieczyć, grodzić (drewniany wał obiektu ochronnego),
- wykorzystywanie do obrony granic kraju, dzielnic lub traktów handlowych, lub (Kraków - Sandomierz)
- kośna łąka (sianokosy),
- wysieczono oddział Tatarów (źródłosłów od wydarzenia historycznego: bitwy polsko - tatarska pod Turskiem w roku 1241),
- wysieczono między Połaniemcem a Sandomierzem przejście dla traktu królewskiego Kraków- Sandomierz.

Osiek stała się również miejscem powstania niezbyt chwalebne przysłowia. Za „Starożytności polskie: Ku wygodzie czytelnika porządkiem abecedowym zebrane, t. II.”

autorstwa Emila Kierskiego i Jędrzeja Moraczewskiego z 1852 roku, cyt.: „Znany jest wreszcie Osiek w całej Polsce z przysłowia: sprawa, jak w Osieku, o którym Wójcicki w Przysłowiach (Tom III. str. 45) tak mówi: Razu, jednego miejscowy ślósarz taką popełnił zbrodnię, iż na śmierć skazany został, (miasto posiadało niegdyś prawo miecza). Gdy jednak przyszło do wykonania wyroku i gdy rada miejska zwzyla, że jeden tylko był ślósarz w mieście, a ktoś napomknął o dwóch kowalach, niewiele myśląc jednego z nich stracono, a ślósarz ocalał. Głos ludu ów ziemski mściciel niesprawiedliwości, przechował pamięć ochydnego czynu do tyła, że kiedy sprawa jaka źle osądzona, mówią: »Sprawa, jak w Osieku.«, »Gorsza sprawa, niż w Osieku.«. Z tego źródła wzięty następne przysłowia początek: »Ślusarz zawinił, a kowala powieszono.« Co skreślono w następnym dwu wierszu: »Jakiesz dobrze sędziowie święte prawa znają, \ Bo gdy ślósarz zawinił, kowala wieszają.« »Kowal ukradł młynarza powiesili.« – Notaty Łukasza Gołębiowskiego. »Sądy pijane, rząd pijany, jak w Osieku.« – Opalińskiego Satyry. »Ten ukradł ów powieszon, sprawa jak w Osieku,\ Taka to sprawiedliwość jest naszego wieku.« – J. E. Minasowicz, Zbiór Rytmów.” Całe to wydarzenie było opisane w aktach miejskich, które przy pogorzeli w roku 1849 spaliły się.

W sądzie miejskim w Osieku od dawnych czasów miały przywilej zasiadać i sądzić kobiety.

Na terenie gminy Osiek dziedzictwo niematerialne zostało zachowane i kultywowane głównie poprzez zachowanie obrzędowości i tradycji związanych z świętami kościelnymi, zachowanie obrzędowości ludowej, silną tradycję patriotyczną.

Tradycje kościelne kultywowane są przez kościoły parafialne oraz koła przy nich utworzone oraz przez mieszkańców gminy. Obrzędowość kościelna to nie tylko uczestnictwo w świętach roku liturgicznego, odpusty, ale i dbałość miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne (porządkowanie i strojenie), cmentarze. Do niekrasowskiego kościoła – sanktuarium – 8 września przybywają pielgrzymi z sąsiednich parafii na święto Matki Boskiej Siewnej (Narodziny Matki Boskiej).

Z obrządkami kościelnymi wiążą się uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijno-patriotyczną. Corocznie w pierwszą niedzielę czerwca, przy pomniku upamiętniającym pacyfikację wsi Strużki odbywają się uroczystości związane z obchodami rocznicy wybuchu wojny i pacyfikacji wsi, organizowane z inicjatywy byłych żołnierzy Armii Krajowej i członków Związku Kombatanów Rzeczypospolitej i Byłych Więźniów Politycznych. W dniu poprzedzającym pacyfikację, tj. dnia 2 czerwca 1943 roku w Strużkach partyzancki oddział „Jędrusie” przeprowadził nieudaną zasadzkę na grupę żandarmów z Rytwian. W walce zginął komendant posterunku, do niewoli wzięto drugiego żandarma, który po przesłuchaniu został skazany na śmierć poprzez rozstrzelanie. 3 czerwca niemiecki oddział policyjnej ekspedycji karnej rozpoczął odwet. Niemcy spacyfikowali wieś: mordowali ludność cywilną bez względu na wiek i spalili niemal wszystkie zabudowania. Według różnych źródeł zginęły 74 osoby (w tym 24 dzieci) lub 96 osób (w tym 18 dzieci w wieku od 1 do 10 lat). Partyzanci ruszyli na ratunek, ich interwencja była jednak spóźniona, ocalała zaledwie kilkanaście osób.

Obiektami kulturotwórczymi na terenie gminy jest biblioteka publiczna w Osieku i jej filia w Tursku Wielkim oraz Miejsko Gminny Dom Kultury w Osieku.

Księgozbiór bibliotek składa się z literatury pięknej i popularnonaukowej dla dzieci i młodzieży od lat 15 i dorosłych. Biblioteka podejmuje także wiele działań związanych z upowszechnianiem książek i czytelnictwa oraz organizuje: wystawy poświęcone ważnym wydarzeniom kulturalnym i rocznicowym, organizowanie odczyty, spotkania z ludźmi kultury i nauki, wieczory poezji. Ważnym działaniem biblioteki jest przygotowanie czytelników do korzystania z zasobów bibliotecznych poprzez lekcje biblioteczne, a także indywidualną pracę z czytelnikiem.

Podstawowym zadaniem Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury jest zaspokajanie potrzeb i aspiracji kulturalnych społeczeństwa poprzez (np.: tworzenie i upowszechnianie różnych dziedzin kultury oraz sztuki profesjonalnej i amatorskiej). MGOK w Osieku prowadzi działalność kulturalną i edukacyjną w różnych sekcjach i kołach zainteresowań, organizuje imprezy, festyny rodzinne itp. Ponadto Ośrodek wydaje „Gazetę Lokalną”.

W chwili obecnej tradycje ludowe zachowywane są m.in.. poprzez reaktywujące się Koła Gospodyń Wiejskich (KGW w Mucharzewie). Tradycyjną obrzędowość oraz historię regionu poznają uczniowie szkół na terenie gminy uczestniczące w uroczystościach, apelach, konkursach.

Na terenie gminy Osiek zaznacza się ponadto silna tradycja związana z pożarnictwem. W gminie działają jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej w Osieku, Ossali, Suchowoli, Pliskowoli, Szwagrowie i Tursku Wielkim.

Regionalia i wspomnienia o gminie, miejscowościach, ludziach i wydarzeniach gromadził przez wiele lat p. Winicjusz Król (zm. w 2011 r.). Gmina zawdzięcza mu przede wszystkim wiedzę o swoich korzeniach, udokumentowane w źródłach dzieje miejscowości oraz spisywanie wspomnień swoich i najstarszych mieszkańców.

Gmina Osiek posiada także walory przyrodnicze. Pierwszym ważnym elementem, mającym wpływ na krajobraz, powierzchnie i osadnictwo gminy jest rzeka Wisła. Rzeka i jej obrzeża na terenie gminy wchodzi w skład obszaru Natura 2000 „Tarnobrzaska Dolina Wisły”. Ponadto na obszarze gminy Osiek znajdują się obszary: „Ostoja Żywnów” i „Kras Staszowski”.

W rejonie miejscowości Tursko Wielkie znajduje się rezerwat leśny – „Zamczysko Turskie”. Utworzony został w 1979 r. i zajmuje powierzchnię 2,45 ha. Teren rezerwatu obejmuje niewielkie, pagórkowate wzniesienie, porośnięte drzewostanem lipowo-grabowo-wiązowym. Na terenie rezerwatu dominują lasy nad niewielką, trawiastą polaną śródleśną. W rezerwacie stwierdzono występowanie 9 gatunków drzew, 11 gatunków krzewów, 75 gatunków roślin zielnych oraz 11 gatunków mszaków. Rezerwat przedstawia również cenne wartości historyczne, ze względu na obecność pozostałości po ziemnych wałach obronnych, usytuowanych na północ od wsi Tursko Małe. Wały te związane są ze wczesnym osadnictwem na tych terenach, sięgającym XVI wieku, stąd prawdopodobna nazwa rezerwatu.

5.3. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

W gminie Osiek nie zachowały się cenne zabytki kultury. Najcenniejsze pod względem artystycznym i historycznym są dwa zespoły kościołów w Osieku i Niekrasowie. Obiekty te są bezcenne pod względem wartości artystycznych, reprezentują przykłady doskonałych wzorów budownictwa. Poza tym mają one niekwestionowaną wartość duchową, religijną i kulturotwórczą, podobnie jak cmentarze w tych miejscowościach.

Cennym i wartym zachowania jest również układ przestrzenny miasta Osiek. Zwłaszcza Rynek i układ ulic wokół niego. Nie zachowała się zabudowa wokół Rynku, jedynie mała kapliczka św. Jana na placu, który poddawany był rewitalizacji.

Znaczenie dla gminy mają również niezagospodarowany obecnie budynek spichlerza w Szwagrowie oraz budynek dawnej szkoły w Tursku Wielkim. Obiekty te nadają się do odnowy i wyznaczeni nowych funkcji, np. zwianych z turystyką kulturą, organizacją czasu wolnego.

Przy drogach w gminie częste są kapliczki i krzyże, opiekę nad nimi sprawują mieszkańcy poszczególnych miejscowości. Szczególnie piękne są kapliczki: figura św. Jana Nepomucena w Niekrasowie, krzyż przydrożny z 1888 r. w Ossali, figura z 1746 r.

w Strużkach, kapliczka z Chrystusem Frasobliwym w Trzciance. Ponadto wartościowe są kapliczki wewnętrzne w Bukowej, Osieku i Tursku Wielkim.

5.4. Wykorzystanie zasobów kulturowych gminy

Wykorzystanie zasobów kulturowych gminy Osiek odbywa się poprzez działania turystyczne. Jest to szczególnie cenne, ponieważ są to działania ponadregionalne wiążące się w większe projekty.

Przez teren gminy przebiega drogowy Szlak Architektury Drewnianej, który ma na celu ocalenie przed zapomnieniem zabytki architektury województw: małopolskiego, podkarpackiego i śląskiego. Na terenie województwa świętokrzyskiego szlak składa się z 4 tras oraz małej pętli kieleckiej. Kościół w Niekrasowie leży na trasie I, która wiedzie przez: Chotelek, Busko Zdrój, Probołowice, Topolę, Stradów, Cudzynowice, Gorzków, Rachwałowice, Świniary, Zborówek, Chroberz, Strzegom, Niekrasów, Beszową. Obiekty zostały oznakowane tablicami informacyjnymi – stojącymi przed głównym wejściem, na których umieszczono krótki rys historyczny oraz schematyczną mapkę całego szlaku wraz z oznaczeniem usytuowania obiektu na szlaku. Wiele z zabytków na tym szlaku w Polsce to obiekty, które zostały wpisane do Międzynarodowego Spisu Zabytków UNESCO.

Kolejny szlak przebiegający przez niekrasowską parafię to rowerowy „żółty” szlak województwa świętokrzyskiego „Miejsca Mocy”. Jest to szlak pielgrzymkowy.

Zielony szlak turystyczny prowadzący z Chańczy do Pielaszowa przebiega przez miejscowości w gminie: Ossalę, Niekrasów i Osiek.

Dużą rolę we wspieraniu kultury i tradycji w gminie odgrywają instytucje oświatowe, biblioteki, ośrodki kultury, świetlice wiejskie, a także wszelkie stowarzyszenia działające w regionie.

Lokalna Grupa Działania „Dorzecze Wisły” w zakresie wykorzystania zasobów kulturowych realizuje cel: „Wzrost jakości oferty kulturalnej obszaru „LGD – Dorzecze Wisły” poprzez:

- rozwój działalności lokalnych twórców kultury,
- cykliczne wydarzenia kulturalne,
- zajęcia szkoleniowe i warsztatowe w różnych obszarach kultury dla mieszkańców,
- wsparcie inwestycyjne dla obiektów prowadzących i rozpoczynających prowadzenie działalności kulturalnej.

W gminie działają stowarzyszenia propagujące kulturę i odnoszące się z troską do tradycji i rozwoju miejscowości. Są to: Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Wsi Mucharzew, Stowarzyszenie Przyjaciół Szkoły i Wsi Bukowa „Bukowianie”.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy

Wśród atutów w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na terenie Miasta i Gminy Osiek należy wymienić:

- walory krajobrazowe gminy,
- bogatą historią regionu, gminy, poszczególnych miejscowości i obiektów – zwłaszcza Niekrasowa i Osieka,
- zachowanie tradycyjnego, średniowiecznego układu rynku w miejscowości gminnej Osiek,
- dobre zachowanie zabytków znajdujących się w Rejestrze Zabytków Województwa Świętokrzyskiego,

- występowanie obiektów zabytkowych w zespołach przestrzennych w powiązaniu z krajobrazem i ukształtowaniem terenu,
- ścieżki turystyczne przechodzące przez gminę: szlak Miejsca Mocy, Szlak architektury drewnianej, zielony szlak turystyczny,
- żywa tradycja narodowowyzwoleńcza przejawiająca się w pamięci o bohaterach m.in. o oddziale „Jędrusiów” z czasów II wojny światowej oraz dbałości o cmentarze i Miejsca Pamięci Narodowej,
- zachowanie tradycyjnych świąt kościelnych wraz z obrzędowością (np. odprowadzanie, śpiewanie „majówek” przy kapliczkach, dbałość o kapliczki, organizowanie odpustów i pielgrzymowanie),
- zachowanie pamięci o ważnych osobach związanych z regionem, np. poprzez utworzenie Domu Pamięci Adama Bienia,
- przeprowadzenie I etapu rewitalizacji rynku w Osieku,
- opracowanie Planów Odnowy Miejscowości dla Osieka, Ossali, Pliskowoli, Suchowoli, Sworonia, Szwagrowa i Turska Wielkiego,
- działalność Lokalnej Grupy Działania „Dorzecze Wisły”.

Szanse:

- poczucie lokalnej tożsamości mieszkańców,
- dbałość mieszkańców poszczególnych miejscowości o kapliczki przydrożne, figurki,
- dbałość o miejsca pamięci i cmentarze grzebalne,
- zachowanie tradycyjnych obrzędów,
- działalność zespołów ludowych, kapeli, zespołów obrzędowych czy śpiewaczych oraz reaktywowanie kół gospodyń wiejskich,
- skuteczne ubieganie się o środki z zewnętrzne (m.in.: z RPO Województwa Świętokrzyskiego, Programu Restrukturyzacji Obszarów Wiejskich, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, itp.).

Słabości to:

- nie zachowanie się wielu obiektów z Gminnej Ewidencji Zabytków, głównie domów mieszkalnych, zagród – nie zachowanie charakteru miejscowości,
- brak przestrzeni publicznych w centrach miejscowości,
- brak świadomości mieszkańców odnośnie konieczności zachowania tradycyjnej zabudowy i właściwego odnawiania zabytków architektonicznych,
- brak strategicznych inwestorów zewnętrznych,
- brak inwestorów zainteresowanych rewitalizacją obiektów zabytkowych.

Zagrożenia:

- zagrożenia zewnętrzne dla budowli zabytkowych: dewastacja, pożar, podtopienie, niekorzystne warunki atmosferyczne,
- zagrożenie konfliktem zbrojnym lub sytuacją kryzysową.

7. Założenia „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek”

7.1. Priorytety i kierunki opieki nad zabytkami w gminie

Celem „Programu opieki nad zabytkami w Mieście i Gminie Osiek” jest poprawa stanu zachowania obiektów z rejestru zabytków i obiektów wpisanych do Gminnej ewidencji. Ponadto należy wykształcić wzorce postępowania z takim obiektami przez właścicieli (gminę, właścicieli prywatnych, itp.). Cel ten zostanie osiągnięty poprzez:

- przeprowadzenie aktualizacji inwentaryzacji zasobów zabytkowych gminy (Gminna Ewidencja Zabytków),
- stworzenie dodatkowych ewidencji obiektowo zabytkowych lub wartych zachowania dla przyszłych pokoleń tj. kapliczek i miejsc pamięci narodowej,
- włączenie problemów i zadań ochrony zabytków do zadań strategicznych wynikających z koncepcji zagospodarowania przestrzennego gminy,
- zahamowanie procesów degradacji obiektów zabytkowych,
- właściwe zagospodarowanie zasobów zabytkowych gminy,
- podnoszenie atrakcyjności obiektów zabytkowych dla potrzeb społecznych, turystycznych i inwestycyjnych,
- wspieranie inicjatyw pozyskiwanie środków finansowych na ochronę zabytków,
- określanie warunków współpracy gminy z właścicielami obiektów,
- promocja dziedzictwa kulturowego,
- prowadzenie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

Na podstawie diagnozy dziedzictwa kulturowego, zweryfikowanej ewidencji obiektów zabytkowych nieruchomości i archeologicznych na terenie gminy Osiek i oceny studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy sformułowano priorytety „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek”:

Priorytet I

Świadoma ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego Miasta i Gminy Osiek: miasteczko i wieś, krajobraz kulturowy w powiązaniu z układami urbanistycznymi, dziedzictwo żywe

Jakość przestrzeni publicznych, krajobrazu i architektury ma istotny wpływ na warunki życia i wymaga przyjęcia zintegrowanego podejścia do rozwoju w jego aspektach ekonomicznym, społecznym, ekologicznym i kulturowym, poprzez współpracę elementów systemu administracyjnego i politycznego oraz przedstawicieli społeczeństwa i sektora prywatnego. W nawiązaniu do celów strategicznych sformułowanych w „Programie Opieki nad zabytkami w województwie świętokrzyskim”, należy zwrócić uwagę na:

- cechy charakteru osadnictwa oraz układów urbanistycznych miejscowości, aby w sposób harmonijny łączyć wartości kulturowe, przyrodnicze, optymalnie dla potrzeb,
- zahamowanie procesu degradacji zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- badanie i dokumentacje dziedzictwa kulturowego gminy – wartości trwałych i dziedzictwa niematerialnego,
- dokumentowanie, promocję, edukację, popularyzację.

Priorytet II

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego wpływająca na rozwój społeczny i gospodarczy Miasta i Gminy Osiek

Zasadniczym celem jest ożywienie gospodarcze i społeczne gminy Osiek oraz zwiększenie potencjału turystycznego i kulturalnego, w tym nadanie istniejącym obiektom

zabytkowym nowych funkcji społeczno gospodarczych. Priorytet ten będzie realizowany poprzez następujące kierunki działań:

- prowadzenie działań zwiększających atrakcyjność zabytków i ich wykorzystania dla rozwoju społeczno-gospodarczego,
- zintegrowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego z zagospodarowaniem przestrzeni i wymogami ochrony środowiska,
- promocja dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystycznych,
- upowszechnianie wiedzy o zabytkach i dziedzictwie gminy.

Celem niniejszego programu, opracowanego w oparciu o gminną ewidencję zabytków, jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy Osiek. Program realizowany będzie w 4-letnich cyklach, optymalnymi środkami będącymi w dyspozycji gminy:

- prawnymi (zapisami odnośnie ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego),
- finansowymi (przeznaczenie środków z budżetu gminy na ochronę zabytków).

7.2. Formy opieki nad zabytkami

7.2.1. Rozpoznanie

Rozpoznanie substancji zabytkowej na terenie gminy jest procesem ciągłym. Ze względu na znaczne zniszczenie, całkowitą ruinę lub też odnowienie bez zachowania zabytkowego charakteru obiektów – głównie domów mieszkalnych – na terenie gminy Osiek, należy poddać weryfikacji obecną Gminną Ewidencję Zabytków.

Ewidencja przekazana do Urzędu Miasta i Gminy w Osieku przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, Delegatura w Sandomierzu w związku z wprowadzeniem w życie Ustawy z dnia 18 marca 2010 r. posłużyła za bazę do weryfikacji i sporządzenia Gminnej Ewidencji Zabytków oraz niniejszego „Programu Opieki nad Zabytkami”. Wykaz został zweryfikowany podczas badań terenowych oraz poprzez sprawdzenie w ewidencji obiektów będącej w posiadaniu Urzędu Miasta i Gminy w Osieku.

7.2.2. Konserwacja

Konserwacja zabytków to zespół stałych i systematycznych działań mających na celu utrzymanie obiektu zabytkowego w dobrym stanie technicznym. Konserwację przeprowadza się po dokładnym zinventaryzowaniu obiektu, które ma na celu ustalenie stanu dzieła, obiektu oraz zakresu prac koniecznych do przeprowadzenia i wybraniu odpowiedniej metody konserwacji. Podstawowym celem konserwacji jest utrwalenie oryginalnych fragmentów zabytku i ich zabezpieczenie przed dalszą degradacją w przyszłości. Konserwacja realizowana jest różnymi metodami w przypadku różnych typów obiektów. W zależności od typu obiektu i jego przeznaczenia, a także według subiektywnej oceny konserwatora konserwacja może mieć charakter tylko zachowawczy, bez uzupełniania brakujących fragmentów zabytku lub rekonstrukcyjny.

Prace konserwacyjne obiektów zabytkowych na terenie gminy Osiek należą do zakresu obowiązków właścicieli zarządzających danymi obiektami. W najlepszym stanie technicznym są obiekty należące do parafii rzymsko-katolickich: kościoły, zespoły przykościelne oraz obiekty kultu religijnego cmentarze i kapliczki, które pozostają w dbałości mieszkańców miejscowości. Domy i inne obiekty zagrodowe to często obiekty bez

właścicieli, niszczące, niezabezpieczone, popadające w ruinę. Należy zaznaczyć, z obecnie zachował się tylko niewielka część tego typu obiektów.

W gminie są obiekty, o których stan techniczny należy zadbać, ponieważ stanowią wartościowe dziedzictwo kulturalne. Niektóre prace mogą przeprowadzać sami właściciele obiektów i na ich bazie tworzyć nową wartość. Do niektórych działań potrzebne byłoby wsparcie gminy, dotacja zewnętrzna lub znalezienie inwestora.

7.2.3. Rewaloryzacja i rewitalizacja

Rewaloryzacja zabytków dotyczy poszczególnych obiektów, które mogą być do pewnego stopnia przekształcane w takim zakresie, by dostosować je do współczesnych wymogów życia i pełnienia innych funkcji, tak by nie utraciły swych wartości zabytkowych i estetycznych.

Rewitalizacja oznacza w sensie dosłownym „przywrócenie do życia” i jest pojęciem stosowanym najczęściej w odniesieniu do obszaru zurbanizowanego (np. części miasta lub zespołu obiektów budowlanych), który w wyniku przemian gospodarczych, społecznych, ekonomicznych i innych, utracił całkowicie lub częściowo swoją pierwotną funkcję i przeznaczenie. Pojęcie rewitalizacji odnosi się do kompleksowego procesu odnowy wyznaczonego terenu, znalezieniu dla niego nowego zastosowania i doprowadzenie do stanu, w którym zmieni swoją funkcję. Celem jest przywrócenie miastu, często bardzo atrakcyjnych, ale zaniedbanych budynków lub całych dzielnic. Prawidłowo przeprowadzony proces rewitalizacji niesie korzyści zarówno dla inwestora, jak i dla lokalnej społeczności poprzez stworzenie nowych miejsc pracy, a także polepszenie jakości przestrzeni publicznej.

Większość obiektów zabytkowych w gminie znajduje się w posiadaniu prywatnych właścicieli, inne – obiekty sakralne – pod opieką parafii rzymsko-katolickich. Zabytki należące do parafii są w dobrym stanie technicznym, są systematycznie konserwowane, odnawiane. Obiekty należące do osób prywatnych, jeśli są zamieszkałe i właściwie użytkowane są w dobrym stanie technicznym, natomiast inne niszczeją, ze względu na brak środków, ale i zainteresowania.

Działaniom rewitalizującym można podać kilka obszarów na terenie gminy, np. centrów miejscowości, zależy to głównie od samych właścicieli obiektów oraz od możliwości otrzymania środków zewnętrznych na takie działania, a także zaangażowania gminy. Należy zaznaczyć, że w miejscowości Osiek przeprowadzono pierwszy etap rewitalizacji, który polegał na stworzeniu atrakcyjnej przestrzeni publicznej w centrum miasta. Na terenie tym znajduje się kapliczka św. Jana z I połowy XIX wieku, która została odnowiona zgodnie z wytycznymi Konserwatora zabytków. Jest to przykład właściwej realizacji zasad rewitalizacyjnych.

7.2.4. Edukacja

Zabytki należą do podstawowych dóbr kształtujących tożsamość narodową i regionalną. Ich walory i wartość decydują o konkurencyjności przestrzeni, wzmacniają różnorodne działania gospodarcze i przyczyniają się do rozwoju regionu. Zadbane, dobrze eksponowane zabytki stanowią wartość ekonomiczną cenioną przez społeczeństwo. Znaczenie zabytków oraz dziedzictwa kulturalnego, niematerialnego jest ważnym elementem budowania tożsamości regionalnej – emocjonalnego związku mieszkańca z regionem, gminą, miejscowością.

Działania edukacyjne powinny być skierowane do trzech grup docelowych:

- specjalistów związanych zawodowo z ochroną zabytków,
- właścicieli i zarządców obiektów,
- społeczeństwa.

Działania edukacyjne skierowane do specjalistów prowadzi przede wszystkim Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (KOBiDZ), Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków. Działania dla tej grupy skupiają się na rozpowszechnianiu nowoczesnych standardów działań konserwatorskich oraz wymianie informacji i doświadczeń w zakresie ochrony zabytków, zarządzania dziedzictwem archeologicznym, przeciwdziałania nielegalnemu obrotowi dobrami kultury.

Działania edukacyjne dla właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych powinny się skupiać na popularyzowaniu wiedzy z zakresu norm prawa i standardów opieki nad zabytkami, potencjału społeczno-ekonomicznego dziedzictwa kulturowego, roli zabytków w zrównoważonym rozwoju. Dla właścicieli jest jednak najważniejsza informacja na temat możliwości pozyskania środków z funduszy krajowych i zagranicznych na konserwację zabytków.

Celem działań edukacyjnych skierowanych do społeczeństwa jest poszerzenie wiedzy o dziedzictwie kulturowym oraz zbudowanie emocjonalnej więzi – zwiększenie obywatelskiej odpowiedzialności za stan zabytków.

Edukacja w zakresie podniesienia świadomości na temat konieczności zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego będzie prowadzona poprzez:

- upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa w systemie edukacji przedszkolnej i szkolnej,
- wsparcie finansowe przez Urząd Miasta i Gminy w Osieku placówek edukacyjnych, bibliotecznych w tworzeniu zbiorów regionalnych (np. publikacji, zachowanych pamiątek po sławnych osobach, tworzenia miejsc pamięci, izb, itp.) oraz w działalności wystawienniczej i kulturotwórczej,
- organizowanie i wspieranie finansowe przez Urząd Miasta i Gminy w Osieku realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych związanych z regionem,
- wydawanie i wspieranie finansowe przez Urząd Miasta i Gminy w Osieku wydawania publikacji (w tym: folderów promocyjnych, monografii, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy,
- dbałość o Miejsca Pamięci Narodowej, kapliczki, cmentarze,
- popularyzacja dobrych praktyk konserwatorskich, w odniesieniu głównie do budynków mieszkalnych będących własnością prywatną.

7.2.5. Promocja

Podstawą promocji jest stała i wszechstronna informacja przekazywana w sposób atrakcyjny, czytelny.

Promocja może odbywać się poprzez:

- stworzenie atrakcyjnej strony internetowej dla mieszkańców, turystów, inwestorów promującej walory gminy,
- wydanie folderów promocyjnych,
- wydanie monografii,
- organizowanie konkursów tematycznych,
- warsztaty i plenery przyciągające różne grupy wiekowe i różne środowiska,
- organizacja imprez plenerowych kulturalnych, naukowych i innych,

- uczestniczenie w targach turystycznych i imprezach organizowanych w regionie z ofertą promocyjną gminy.

7.3. Zadania „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek”

Zadania „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015”:

Priorytet I – *Świadoma ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego Miasta i Gminy Osiek: miasteczko i wieś, krajobraz kulturowy w powiązaniu z układami urbanistycznymi, dziedzictwo żywe*

1. Wyznaczenie miejsca obiektów zabytkowych w zagospodarowaniu przestrzeni i w ochronie przyrody
2. Konsekwentne przestrzeganie planów zagospodarowania przestrzennego dla ochrony walorów krajobrazowych i zabytkowego układu przestrzennego
3. Realizacja działań rewitalizacyjnych na terenie miasta Osiek (przeprowadzenie II etapu rewitalizacji)
4. Realizacja zadań w centrach miejscowości na terenie gminy
5. Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy
6. Prowadzenie bieżących prac konserwatorskich i porządkowych na terenach przy obiektach zabytkowych
7. Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą
8. Kontrola stanu zachowania i przeznaczenia obiektów z Gminnej Ewidencji Zabytków
9. Popularyzacja dobrych praktyk konserwatorskich przy zabytkach
10. Współpraca z rządowymi służbami ochrony zabytków
11. Gromadzenie publikacji, tekstów źródłowych, wypisów, dokumentacji fotograficznej odnośnie historii, kultury, zwyczajów itp. na terenie gminy.
12. Udostępnianie zabytków do naukowego badania i dokumentowania.
13. Wykonanie prac monograficznych dla znaczących obiektów zabytkowych

Priorytet II – *Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego wpływająca na rozwój społeczny i gospodarczy Miasta i Gminy Osiek*

1. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków.
2. Przygotowanie informacji o możliwości pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków dla właścicieli obiektów.
3. Umożliwienie właścicielom obiektów zabytkowych ubieganie się o wsparcie na odnowę lub dostosowanie obiektu do nowych funkcji, np. turystycznych.
4. Tworzenie oferty turystycznej przy wykorzystaniu walorów kulturowych i przyrodniczych gminy.
5. Upowszechnianie wiedzy o zabytkach i dziedzictwie gminy: wydawanie i wspieranie wydawania publikacji (w tym: folderów promocyjnych, monografii, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy oraz udostępnianie wiedzy o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy, opracowanie mapy zabytków gminy.

6. Współpraca międzygminna i regionalna w zakresie wspólnego promowania dziedzictwa kulturowego, organizacji imprez kulturalnych, historycznych, plenerowych festynów, szkoleń itp.
7. Aktywna działalność LGD „Dorzecze Wisły” i innych stowarzyszeń, klubów, związków na rzecz rozwoju gminy Osiek.
8. Wspieranie organizacji i instytucji w kultywowaniu tradycji regionalnej.

7.4. Instrumenty realizacji Programu

Założeniem „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015” jest wspólne działania władz gminnych, jednostek organizacyjnych gminy, właścicieli i zarządców obiektów, parafii, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń.

Instrumentarium służące realizacji niniejszego programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych i opartych na nich działaniach w ramach finansów publicznych i instrumentów prawno-ekonomicznych.

W imieniu Miasta i Gminy Osiek zadania będą wykonywane przez Urząd Miasta i Gminy oraz gminne jednostki organizacyjne (szkoły, instytucje kultury, i inne) w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów ustawowych dokumenty:
  - dokumenty wydawane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków,
  - miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego,
  - programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,oraz prowadzenie gminnej ewidencji zabytków,
- instrumenty koordynacji:
  - wszelkie plany strategiczne gminy: strategia rozwoju, lokalny program rozwoju, program ochrony przyrody, studia, analizy i koncepcje, umowy i porozumienia,
  - nadzorowanie instytucji – jednostek organizacyjnych samorządu,
  - współpraca z ośrodkami naukowymi, akademickimi, kulturalnymi, muzeami oraz współpraca z Diecezją Sandomierską,
- instrumenty finansowe – przeznaczenie środków z budżetu gminy na ochronę zabytków, szukanie zewnętrznego wsparcia finansowego na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane, podpisanie umowy użyczenia z prawnym właścicielem na renowację obiektu, pozyskiwanie dotacji, subwencji, dofinansowania, finansowanie nagród dla uczestników konkursów w ramach działań edukacyjnych,
- instrumenty społeczne, do których należą:
  - edukacja kulturowa,
  - dostarczanie informacji na temat potrzeb programu, sprawna komunikacja pomiędzy wydziałami Urzędu Miasta i Gminy w Osieku,
  - współpraca pomiędzy instytucjami, w tym: współdziałanie z organizacjami społecznymi,
  - wzbogacona oferta miejsc pracy przy ochronie zabytków i działań prowadzących do przeciwdziałania bezrobociu,
  - promocja,
- instrumenty kontrolne – monitoring, analiza: bazy danych geodezji i gospodarki gruntami, infrastruktury technicznej, stanu zagospodarowania przestrzennego

miasta, stanu środowiska i krajobrazu kulturowego, stanu technicznego obiektów zabytkowych, zagadnień społecznych, m.in.: poziomu bezrobocia.

Koordinacja realizacji zadań związanych z ochroną zabytków sprawuje Burmistrz Miasta i Gminy Osiek. Koordynacja ta przede wszystkim polegać będzie na:

- dysponowaniu pełną i stale aktualizowaną bazą danych w zakresie zasobów zabytkowych gminy,
- dysponowaniu aktualnym wykazem realizowanych działań i zadań gminnych jak i zadań podejmowanych przez właścicieli obiektów w zakresie ochrony zabytków,
- współpracy z instytucjami, stowarzyszeniami, środowiskami, osobami prywatnymi, firmami, wolontariuszami,
- wszechstronnej promocji gminy.

Istotną rolę w realizacji „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek” odgrywa współpraca z miejscowymi i zewnętrznymi organizacjami i stowarzyszeniami pozwalająca na aktywną partycypację społeczną. Ponadto współpraca może być realizowana pomiędzy gminą a właścicielami obiektu zabytkowego. Współpraca w realizacji Programu może polegać na:

- wspólnej organizacji imprez kulturalnych, naukowych, działań turystycznych, itp.,
- współpracy przy ubieganiu się o środki zewnętrzne (środki krajowe, środki unijne, inwestorzy zewnętrzni),
- współpracy w promocji działań i obiektów.

Głównym odbiorcą programu są mieszkańcy gminy Osiek, którzy bezpośrednio odczuwają efekty jego wdrażania.

7.5. Źródła finansowania

Źródła finansowania „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Osiek na lata 2012-2015” mogą pochodzić z budżetu państwa, z budżetu jednostek świętokrzyskiego samorządu terytorialnego, z programów wspólnotowych oraz funduszy strukturalnych, a także ze środków prywatnych czy zbiorów publicznych.

Inicjatywy kulturalne na terenie gminy Osiek mogą być wspierane ze środków ogólnokrajowych i wojewódzkich:

- Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 w ramach programów operacyjnych; „Rozwój inicjatyw lokalnych” i „Dziedzictwo kulturowe”,
- Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 w ramach osi 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej” działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi” dla miejscowości, dla których istnieją Plany Odnowy Miejscowości,
- Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007-2013,
- Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy,
- Program Kultura 2007-2013 dla działań nieinwestycyjnych o zasięgu ponadnarodowym.

Możliwość współfinansowania projektów z zakresu ochrony zabytków ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programów Operacyjnych:

- Dziedzictwo Kulturowe,
- Promesa Ministra Kultury,
- Środki Generalnego Konserwatora Zabytków.

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

Ponadto na działania związane z ochroną zabytków gmina może korzystać ze wsparcia finansowego z:

- budżetu własnego, budżetu powiatu, budżetu województwa,
- środków inwestorów prywatnych – pojedynczych sponsorów,
- środków ze zbiorów publicznych na określony cel (np. renowację nagrobków),
- środków własnych stowarzyszeń lub środków zgromadzonych w ramach współpracy ze stowarzyszeniami i organizacjami zewnętrznymi,
- funduszy fundacji krajowych (m.in. Fundacja Kronenberga, Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, Lokalne Projekty Kulturalne),
- fundusze organizacji międzynarodowych (m.in. Europa Nostar, European Cultural Foundation).

Możliwe źródła dofinansowania zadań z zakresu ochrony zabytków:

Źródło finansowania działania	Charakterystyka finansowania	Podmiot finansowania			
		Samorząd	Organizacje pozarządowe	Przedsiębiorcy	Osoby prywatne
Narodowa Strategia Rozwoju Kultury	Rozwój inicjatyw lokalnych				
	Dziedzictwo kulturowe				
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego	Oś V. „Wzrost jakości infrastruktury społecznej oraz inwestycje w dziedzictwo kulturowe, turystykę i sport” (działania: 5.2, 5.3)				
	Oś VI. „Wzmocnienie ośrodków miejskich i rewitalizacja małych miast” (działanie 6.2.)				
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko Priorytet XII: Kultura i dziedzictwo kulturowe	Działanie 12.1.: Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym				
	Działanie 12.2.: Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym				
Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich	Oś 3. „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”				
	Oś 4. – LEADER				
Program Operacyjny Kapitał Ludzki	Priorytet 4. Szkolnictwo wyższe i nauka				
	Priorytet 7. Promocja integracji społecznej				
	Priorytet 9. Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach				
Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka	1.4. Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym				

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2012-2015

Mechanizm Finansowy EOG oraz Norweski Mechanizm Finansowy	Zakres pomocy jest bardzo szeroki, zawiera różnorodne działania na polu kultury				
Fundusze Generalnego Konserwatora Zabytków	Rewitalizacja obiektów zabytkowych				
Programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Program „Dziedzictwo kulturowe”				
	Program „Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego”				
	Program „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury”				
	Program „Rozwój inicjatyw lokalnych”				
	Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”				

*Zestawienie własne

7.6. Zasady oceny realizacji „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek ”

Obecny „Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek” został sporządzony na lata 2012-2015. W wyniku obowiązku ustawowego istnieje konieczność jego aktualizacji w okresie 4 letnim od przyjęcia go przez Radę Miejską oraz obowiązek sporządzania co 2 lata sprawozdań z realizacji programu. Sprawozdanie takie Burmistrz Miasta i Gminy Osiek przedstawia Radzie Miejskiej.

Monitoring realizacji „Programu” może odbywać się na podstawie niżej sprecyzowanych wskaźników:

1. Poziom (%) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami
2. Wartość finansowa realizowanych programów, zadań itp.
3. Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach
4. Liczba zabytków poddanych pracom remontowo-konserwatorskim
5. Wielkość obszaru podanego rewitalizacji
6. Liczba nagrobków odnowionych na cmentarzach w gminie
7. Liczba odnowionych Miejsc Pamięci Narodowej
8. Liczba odnowionych kapliczek
9. Liczba zadań wykonanych w ramach PROW Odnowa Wsi
10. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
11. Poziom objęcia terenu gminy (%) wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
12. Liczba zorganizowanych działań promocyjnych
13. Liczba utworzonych obiektów turystycznych na bazie dziedzictwa kulturowego gminy
14. Liczba osób korzystających z powstałej infrastruktury turystycznej
15. Liczba osób biorących udział w inicjatywach, imprezach kulturalnych, promocyjnych
16. Liczba opracowanych wydawnictw (albumów, folderów, przewodników, kart pocztowych)
17. Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego

Monitoring będzie prowadzony przez koordynatora do spraw ochrony zabytków w gminie, będzie polegał nie tylko na gromadzeniu danych z działalności gminy, ale również

działalności mieszkańców, grup społecznych oraz zbieraniu opinii turystów, mieszkańców i organizatorów życia kulturalnego w gminie.

7.7. Wykorzystane dokumenty i materiały

Dokumenty:

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dziennik Ustaw Nr 162. Poz. 1568) oraz Ustawa z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zmianie niektórych ustaw (Dziennik Ustaw Nr 75. Poz. 474).
2. Narodowy Program Kultury Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego na lata 2004-2013, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2004.
3. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury (Dz. U. z dnia 30 września 1976 r.) – tekst główny z aktualizacjami.
4. Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Świętokrzyskim na lata 2007 – 2011, Kielce 2007.
5. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Staszowskiego na lata 2000-2015.
6. Strategia Rozwoju dla Lokalnej Grupy Działania „Dorzecze Wisły”.
7. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Osiek.

Publikacje:

1. Sławomir Górczyński, Jerzy Kochanowski, Herby szlachty polskiej, Warszawa 1992.
2. Paweł Dudziński, Alfabet heraldyczny, Warszawa 1997.
3. Helena Hohensee-Ciszewska, Podstawy wiedzy o sztukach plastycznych, Warszawa 1982.
4. Krystyna Zwolińska, Zaslaw Malicki, Mały słownik terminów plastycznych, Warszawa 1975.
5. Barański P., Miasto i Gmina Osiek, Oficyna Wydawnicza APLA, Krosno 1999.
6. Dąbrowski Eugeniusz: Szlakiem „Jędrusiów”. Wyd. I. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1966.
7. Fajkowski Józef, Religa Jan: Zbrodnie hitlerowskie na wsi polskiej 1939–1945. Red. Adam Puławski. Wyd. I. Warszawa: Wydawnictwo Książka i Wiedza, 1981.
8. Ziemia staszowska, wydawca Starostwo Powiatowe w Staszowie, Staszów 2008.
9. Mirowski R., Świętokrzyski Szlak Architektury Drewnianej, wydawca Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego.

Strony internetowe:

<http://www.kobidz.pl/>

<http://www.bip.osiek.iap.pl/>

<http://www.staszowskie.pl/>

<http://pl.wikipedia.org/wiki/Osiek>

(oraz inne zakładki na stronie Wikipedii dotyczące miejscowości w gminie Osiek)

<http://drewniane.swietokrzyskie.travel/>

<http://jakiecudne.pl/>

<http://zabytki.ocalicodzapomnienia.eu/>

